

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės istorijos ir teorijos katedra**

Arno Stonio,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų atšakos studento

Magistro darbas

Sunkios bylos: normų aiškinimo ir principų balansavimo santykis bei problematika

Vadovas: doc. dr. Jaunius Gumbis
Recenzentas: Doc. dr. Juozas Galginaitis

Vilnius 2008

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. SUNKIŲ BYLŲ SPRENDIMO ETAPAI. SPRENDIMAS SKIRTI SUNKIAS BYLAS.....	5
2. SUNKIŲ BYLŲ ATSKYRIMO PAGRINDAI.....	8
2.1. Teisės nereguliuojamos bylos.....	9
2.2. Neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotos bylos.....	15
2.3. Bylos, susiduriančios su koliziniu reguliavimu.....	19
2.4. Teisės normomis sureguliuotos bylos.....	19
2.5. Bylos, kurių norminiame reguliavime yra vertinamųjų kriterijų.....	23
2.6. Sprendimo skirti bylas reguliavimo apimties pagrindu argumentavimas.....	23
3. PRAKTINIS ASPEKTAS IR BYLOS SUNKIOS SAVO PASEKMĖMIS	25
4. TEISMO DISKRECIJA KAIP PRIELAIDA TINKAMAM SUNKIŲ BYLŲ SPRENDIMUI.....	31
4.1. Normos kaip diskreciją ribojantis (apsprendžiantis) veiksnys	34
4.2. Teisės sisteminis pobūdis kaip diskreciją ribojantis veiksnys	36
4.3. Diskrecijos pasireiškimas kaip diskreciją ribojantis veiksnys.....	37
4.4. Gairės ir principai bei procesinės taisyklės kaip faktoriai, ribojantys diskreciją.....	38
5. TEISĖJO VAIDMUO IR JO ĮTAKA NORMŲ AIŠKINIMO BEI PRINCIPŲ BALANSAVIMO SANTYKIUI.....	40
5.1. Teisėjas kūrėjas	40
5.2. Teisėjas taikytojas	43
5.3. Teisėjas atradėjas.....	45
6. NORMŲ AIŠKINIMO IR PRINCIPŲ BALANSAVIMO SANTYKIS IR TEISINGUMAS 47	
7. NORMŲ AIŠKINIMO IR PRINCIPŲ BALANSAVIMO PIRMENYBĖS KLAUSIMAS: KONFLIKTO SPRENDIMAS.....	53
IŠVADOS.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
SUMMARY	64

IŽANGA

Sunkių ir lengvų bylų teorija dažnai tampa tiek teorinių diskusijų objektu, tiek ir praktikos dalimi. Šio darbo tikslas – pažvelgti į šią R. Dworkin'o išsamiai analizuotą teoriją iš teisinio argumentavimo pozicijų: aptarti dviejų argumentavimo įrankių (teisės aiškinimo ir principų balanso) santykį tiriant pagrindinį darbo objektą, teorinį „sunkių bylų“ konstrukta.

Tyrimo tikslui pasiekti būtina analizė keliais skirtingais aspektais, tam yra keliami skirtingi uždaviniai:

1. Nagrinėjant temą, visų pirma būtina išsiaiškinti sunkių bylų skyrimo priežastis, kaip aspektą, leidžiantį plėtoti sunkių bylų teorijos analizę tolesne linkme. Uždavinys: *Sunkių bylų skyrimo priežasčių identifikavimas*.
2. Norint tinkamai suvokti sunkių bylų argumentavimą ir jo praktinę reikšmę, būtinas sunkių bylų atskyrimo pagrindų aptarimas, problematika ir jų įtaka sprendimui. Šio uždavinio būtinybė pasireiškia dviem esminiais aspektais: 1) be atskyrimo pagrindų suvokimo neįmanoma tinkamai analizuoti sunkių bylų sprendimo; 2) pats atskyrimo procesas savaime reikalauja tiek norminės, tiek ir principų argumentacijos; todėl argumentacija, naudojama išskiriant „sunkias bylas“, tam tikra prasme yra šio darbo tyrimo dalis. Uždavinys: *Sunkių bylų atskyrimo pagrindų išskyrimas ir apibendrinimas*.
3. Darbo praktinei aktualizacijai reikalinga teorinio konstrukto (sunkių bylų) praktinių apraiškų ir jų galimybių analizė. Uždavinys: *Pritaikomumo analizė*.
4. Argumentavimas pats savaime neegzistuoja. „... kiekvienas teisėjas tam, kad nustatytų, kas yra įstatymas [tam tikroje byloje – *aut. past.*], turi implicitiškai arba eksplicitiškai pritaikyti teoriją, kas yra teisė“¹ – taigi būtina apibendrinta analizė to, kokią įtaką tiriamam santykiui daro teisės ribų suvokimas. Uždavinys: *Teisės*

---

¹ HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer. Oxford Journal of Legal Studies, Volume 2, 1982; p. 99

ribotumo suvokimo įtaka nustatymui, kas yra teisė konkrečioje byloje, ir argumentavime naudojamų priemonių santykiui.

5. Akivaizdu, kad argumentavimas, normų ir principų santykis neįmanomas be subjektų dalyvavimo. Norint nustatyti jų potencialią ar pageidaujamą įtaką sunkiose bylose (pakreipiant argumentavimo pusiausvyrą), būtinas jų turimos diskrecijos suvokimas ir jos įtakos analizė, galimų diskrecijos pasireiškimų įtakos įvertinimas. Uždavinys: *Teisėjų diskrecijos sunkiose bylose analizė bei potencialios įtakos įvertinimas.*
6. Principai ir normų aiškinimas glaudžiai siejasi su formalaus ir materialaus teisingumo problematika. Jų sąveikos suvokimas tiesiogiai įtakoja gaunamą rezultatą – norminę arba principinę (arba mišrią) argumentaciją. Uždavinys: *nustatyti pasirenkamo vyraujančio teisingumo suvokimo akceptavimo galimą įtaką argumentavimo priemonių balansui.*
7. Suvokiant abiejų argumentavimo įrankių fundamentalumą, galimybė atsisakyti vieno iš jų visiško kito dominavimo naudai yra sunkiai tikėtina, todėl būtinas tam tikras jų sąveikavimas (kartu ir paties santykio ne kiekybinis, o „aktyvumo“ modelis). Uždavinys: *Skirtingų santykio modelių aptarimas.*

Siekiant užsibrėžto tikslo ir įgyvendinant nustatytus uždavinius, darbe naudojami įvairūs tyrimo metodai. Nė vienas iš naudotų metodų nelaikytinas svarbiausiu kokybės prasme, visgi naudojimo dažnumo atžvilgiu yra išskirtiniai:

1. Doktrininis. Jo vyravimas yra įtakotas pačios temos prigimties: sunkios bylos visų pirma egzistuoja kaip teorinis konstruktas, todėl būtent doktrinos analizė bei plėtotė vyrauja.
2. Loginiai metodai. Tiek doktrinos, tiek teorinių modelių analizė neįmanoma be išskirtinio dėmesio logikai, loginiams ryšiams tarp analizuojamų teiginių.
3. Sisteminis. Objekto sudėtingumas ir prieštaringas vertinimas sąlygoja būtinybę į nagrinėjamą problemą žvelgti kiek įmanoma sistemiškiau.
4. Lingvistinis. Šiuolaikinė teisė vis dažniau tampa lingvistikos specialistų ginču: ką reiškia vienas ar kitas žodis, ką reiškia jų junginys, ką reiškia sakiny? Tokiu būdu problemos esmė paliekama nuošalyje. Nors šis darbas nepretenduoja tapti dar vienu lingvistiniu traktatu, visgi be lingvistinės sąvokų analizės apsieiti yra neįmanoma.

Darbe taip pat naudojami ir kiti metodai, tačiau jie dėl savo pobūdžio ir epizodiškumo nereikalauja aptarimo.

Temos aktualumas lemia tai, kokius rezultatus pasiekti leidžia vienoks ar kitoks joje taikomų modelių pritaikymas/netaikymas. Aptariama tema praktiniu pobūdžiu naudinga ir aktuali keliais aspektais. Šiuolaikinė visuomenė susiduria su vis didėjančiu juridinių ginčų kiekiu, kurio apdorojimas tiek teismams, tiek ir bylų šalims užkrauna didelę ekonominę naštą. Sunkių bylų institutas leidžia atskirti „lengvas bylas“ bylas ir jas operatyviai spręsti. Taip įgyvendinamas ekonomiško (mažiau sąnaudų be reikalo skiriama lengvosios bylos) bei operatyvumo (paprastos bylos sprendžiamos greičiau, neskiriant joms nereikalingo dėmesio, o dėl šiuo pagrindu mažėjančio arbitrų apkrovimo spartėja ir sudėtingų bylų sprendimas) principai. Tam pasiekti būtina teorinė analizė, kuri ir pateikiama šiame darbe. Argumentacijai visada keliamas kokybės reikalavimas. Vienas iš jo rečiau nagrinėjamų aspektų – argumentavimo sandara, kuriai darbe skiriamas išskirtinis dėmesys.

Tyrimo šaltiniuose vyrauja specialioji literatūra. Išskirtinę vietą užima R. Dworkin'o „Rimtas požiūris į teises“², H. L. A. Hart'o „Teisės samprata“³; remiamasi šias pozicijas analizuojančiais, kritiškai į jas žvelgiančiais darbais; patvirtinti ar paneigti jų teorijoms pasitelkiami nagrinėjamo objekto atžvilgiu mažiau šališkų autorių darbai (H. Kelsen'o „Grynoji Teisės Teorija“⁴, R. A. Posner'io „Jurisprudencijos problemos“⁵). Tiek teisės aktai, tiek praktinė medžiaga sąmoningai naudojama ribotai: tiek, kiek tai yra reikalinga norint iliustruoti tam tikras teorijos apraiškas praktikoje, nes tyrimu siekiama universalumo, kurio galimybes ribotų prisirišimas prie konkrečių bylų.

---

² DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004;

³ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997;

⁴ KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002;

⁵ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004;

1. SUNKIŲ BYLŲ SPRENDIMO ETAPAI. SPRENDIMAS SKIRTI SUNKIAS BYLAS

*Hard cases make bad law*⁶

Sunkių bylų doktrina susiduria su keliais kritiniais momentais:

- 1) sprendimo skirti sunkias bylas priėmimas;
- 2) sprendimo priskirti bylą vienai iš kategorijų priėmimas;
- 3) galutinio sprendimo priėmimas atskiroms kategorijoms priskirtose bylose.

Vadinasi, egzistuoja trys skirtingi etapai, kuriuos visus būtina įveikti norint pasiekti tinkamą rezultatą. Kiekvienas lygmuo reikalauja savarankiško argumentavimo, pagrįsto teisės normų aiškinimo bei principų balansavimo santykiu. Lygmenys pateikti chronologiškai – taip, kaip jie dalyvauja kiekviename procese, todėl taip jie turėtų būti ir nagrinėjami.

Šiame skyriuje bus gilinamasi į pirmąjį etapą – jo galimus sprendimo variantus, priežastis. Sunkių bylų skyrimas grindžiamas požiūriu, kad egzistuojančių bylų masė nėra vienalytė: egzistuoja atvejai, kuriuos išspręsti yra sudėtinga ir, priešingai, – lengva, todėl ir šios skirtingos bylos gali (turi) būti sprendžiamos nevienodai. Akivaizdu, kad sunkiųjų bylų nagrinėjimui būtina taikyti sudėtingesnius metodus, argumentaciją, skirti daugiau laiko.

Bylų nevienalytiškumą aiškiai perteikia Allan C. Hutchinson ir John N. Wakefield⁷ pateikiama deskriptyvi bylų klasifikacija pagal jų faktinę ir teisinę analizę:

1. Bylos, kuriose neaiškūs faktai, tačiau aiški teisė (pvz., plačiai teorijoje nagrinėjama *Riggs v. Palmer*⁸ byla).
2. Bylos, kuriose aiški teisė, tačiau neaiškūs faktai (pvz., nužudymo byla – aiškus straipsnis taikomas už veiką, tačiau neaiškus veiką padaręs asmuo).

---

⁶ Sunkios bylos kuria blogas taisykles (angl.), patarlė. SMITH, William George. *The Oxford dictionary of English proverbs*. Oxford: Clarendon Press, 1970;

⁷ HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. *Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer*. *Oxford Journal of Legal Studies* 86-110, 1982; p. 93

⁸ Court of appeals of New York 1889 m. *Riggs v. Palmer* Civilinė byla 115 N.Y. 506

3. Bylos, kuriose aiškūs faktai ir aiški teisė (pvz., bylos dėl skolos gražinimo, kuriose skolininkas pripažįsta skolą bei pareigą ją gražinti taip, kaip to reikalauja kreditorius ir yra privaloma pagal įstatymą).
4. Bylos, kuriose neaiškūs faktai ir neaiški teisė (pvz., byla, kurioje nėra aišku, ar padaryta veika yra draudžiama ir baudžiama pagal įstatymą, taip pat neaišku, kas tą veiką padarė).

Autoriai trečiąją ir ketvirtąją grupes laiko išvestinėmis, kadangi jos yra tam tikras pirmųjų dviejų mišinys. Iš pateiktos klasifikacijos matoma, kad bylų masė nėra vienybė, jas sprendžiantys asmenys susiduria su skirtingomis problemomis, todėl joms būtinas ir skirtingas procesas, adaptuotas situacijai. Kadangi kriminologinių, loginių, psichologinių ir kitokių faktinės situacijos nustatinėjimo metodų bei priemonių pateikimas yra svetimasis šio darbo tikslams, galima atsiriboti nuo bylų faktų aiškumo arba neaiškumo ir koncentruotis ties teisinio reguliavimo lygmeniu – dviem bylų kategorijomis (tos bylos, kuriose teisė yra aiški, ir tos, kuriose ji neaiški).

*In claris non fit interpretatio*⁹ - sena lotyniška maksima, puikiai paaiškinanti, kodėl skyrimas yra būtinas. Akivaizdu, kad tiek aiškinimas, tiek aiškinimo metodų taikymas lengvose bylose būtų alogiška, absurdiška veikla, galinti vesti prie klaidų. Ir, priešingai – neaiškios situacijos reikalauja aiškinimo.

Galimi du sunkių bylų išskyrimo argumentavimo variantai – grįstas normomis ir jų aiškinimu (realiu teorijos pasireiškimu praktikoje) bei principinis (grįstas principais, vidiniu bylų sprendžiančio asmens įsitikinimu). Pirmasis skyrimo variantas egzistuoja tiek, kiek jis yra įtvirtintas teisės normose, objektyvus; tai dažnai lemia jo formalų pobūdį. Dėl savo norminio įtvirtinimo jis nereikalauja detalaus skyrimo pagrindų nustatinėjimo (tai supaprastina antrąjį etapą) – pagrindai išplaukia iš teisės normų teksto ir jų aiškinimo. Antrasis argumentavimo variantas yra problematiškas tuo, kad jis reikalauja sudėtingo antrojo etapo – sunkių bylų atskyrimo pagrindų nusistatymo, kuris nesant detalaus norminio reguliavimo tampa pats gana „sunkia byla“.

Kaip jau minėta, pats bylų skirstymas į lengvas ir sunkias nėra vien tik nenatūralus teorinis konstruktas (fikcija): be minėto loginio poreikio, bylų masės nevientisumo, jis remiasi ir natūraliu bylų sprendžiančio asmens poreikiu įvertinti esamą situaciją dar prieš priimančią sprendimą. Toks natūralumas dažnai sąlygoja kartais nors ir nesąmoningą, bet

---

⁹ Aiškių nereikia aiškinti (lot.); DUMČIUS, J., KUZAVINIS, K., MIRONAS R. *Lectiones Latinae*. Vilnius. 1969.

visgi atskyrimą. Teisėjas, pakludamas natūraliems mąstymo dėsniams, visų pirma išsiaiškina, kokią bylą jis nagrinės: paprastą mechaninę ar didelių intelektinių pastangų reikalaujančią. Visgi atskyrimas be pateikto loginio būtinumo ir psichologinio neišvengiamumo turi ir tam tikrų neigiamų aspektų.

Pirma, bylų skyrimas sąlygoja ir skirtingą jų vertinimą, gilinimąsi į jas. Lengva byla atsiduria pavojuje: dėl atsainaus, mechaninio požiūrio į ją galimos klaidos. Skiriant bylas galima apsirikti dėl jų priskyrimo vienai ar kitai kategorijai; to išdava – netinkamas nagrinėjimas, atmetinas faktų vertinimas.

Antra, bylos šalims jų byla visada yra sunki (kitaip nebūtų ginčo). Teismas, taikydamas žemesnius standartus lengvai bylai, rizikuoja visuomenės pasitikėjimu tiek, kiek tai įtakoja bylinėjimosi šalys.

Trečia, tiek normos, tiek precedentai yra sukurti „tokiems atvejams“, o ne „šiam atvejui“, todėl niekada nėra normos, reguliuojančios tą konkretų atvejį; formaliai visos bylos yra antrosios kategorijos (neaiški teisė).

2. SUNKIŲ BYLŲ ATSKYRIMO PAGRINDAI

Teorijoje labai dažnai pasitaiko atvejų, kai sunkias bylas bandoma apibrėžti pagal tai, kaip jos yra sprendžiamos (remiantis H. L. A Hart'o idėjomis, būtų galima teigti, kad sunkios yra tos bylos, kuriose teisėjas įgyvendina savo teisėkūros galias; remiantis R. Dworkn'o teiginiais, tai bylos, kurios sprendžiamos remiantis ne normomis, bet principo argumentais, nustatant tikrąsias šalių teises). Tokį apibrėžimo variantą griežtai kritikuoja Allan C. Hutchinson ir John N. Wakefield¹⁰. Pagrindinis jų argumentas yra jau minėtas chronologinis bylos sprendimo išdėstymas: teisėjas visų pirma įvertina, su kokia byla susidūrė, ir tada susidarytos nuomonės pagrindu taiko procedūras, metodus, kurių pagrindu priima sprendimą. Jei bylos apibrėžiamos pagal tai, kaip jos yra sprendžiamos, apibrėžimas bus *idem per idem*, todėl neturės jokios praktinės reikšmės, nes neduos atsakymo, kaip reikia spręsti vieną ar kitą bylą net žinant sunkios ir lengvos bylos sprendimo variantus. Kadangi šis požiūris yra logiškai pagrįstas, jo bus kiek įmanoma laikomasi šiame darbe, o su tuo susijusios problemos aptariamos kartu su nagrinėjamais bylų išskyrimo pagrindais.

Atmetant bylos sprendimo būdą kaip indikatorių, nustatanti bylos sunkumą, sunkias bylas skirti reikia kitais pagrindais. Sprendimo būdas nėra blogas pats savaime, tačiau jam trūksta į ateitį nukreipto identifikavimo. Prognostinę funkciją gali atlikti ne pats sprendimo argumentavimas, bet tai, kas jį sąlygoja. Žvelgiant iš įvairių teorinių bei praktinių pozicijų, pagrindiniu kriterijumi laikytinas norminio reguliavimo kiekis, kurio trūkumas ir nulemia vienokios ar kitokios argumentacijos pasirinkimą.

Teisės teorijoje atsakymo, kas yra sunki byla, vengiama – jo nepateikia nei R. Dworkin'as, nei jo šalininkai, nei kritikai (kartais pagrįstai, nes neigia pačių sunkių bylų egzistavimo galimybę). Aiškaus apibrėžimo nebuvimas yra silpnoji sunkių bylų teorijos vieta ir verčia ieškoti išeičių iš sudėtingos situacijos.

---

¹⁰ HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer. Oxford Journal of Legal Studies 86-110, 1982; p. 92

Galbūt sąmoningai (suvokiant, kad apibrėžti, kas yra sunki byla neįmanoma) stengiamasi nurodyti, ne kas yra sunki byla, o kokia yra sunki byla, t.y., nubrėžiamos tam tikros ribos, nustatomi pagrindai, kuriuos peržengus galima teigti, kad byla yra sunki. Toks apibrėžimo pateikimo būdas kelia problemų mėginant jį pritaikyti praktiškai, nes ne apibrėžimas veikia proceso nustatymą, o procesas – apibrėžimą. Teorijoje tokiu kriterijumi (skyrimo pagrindu) vienokia arba kitokia forma yra laikomas reguliavimo kiekis (tiek norminio, tiek principinio) analizuojamai bylai.

Apibendrinant galima skirti keturis rašytinio teisinio norminio sureguliuojamo lygmenis:

1. Teisės nereguliuojamos bylos.
2. Neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotos bylos.
3. Bylos, susiduriančios su koliziniu reguliavimu.
4. Teisės normomis sureguliuotos bylos.

2.1. Teisės nereguliuojamos bylos

Įvardijant lygmenis, sąmoningai vengtinas žodžio „norma“ vartojimas. Tai darytina siekiant kiek įmanoma labiau konsoliduoti egzistuojančius požiūrius į sunkių bylų teoriją. Tačiau šios sąvokos jokių būdu negalima atmesti toliau analizuojant sunkiąsias bylas, sprendimo dėl jų skyrimo argumentaciją.

Dėl požiūrio į teisę nevienalytiškumo, analizuojant teisiškai nesureguliuotas bylas ir jų atskyrimo klausimą, būtina žvelgti iš kelių skirtingų pozicijų. Klausimas iš esmės pagrįstas teisės ribų suvokimu, nuo kurio priklauso tai, ką mes laikysime sunkia byla.

Pasirinkus H. L. A. Hart'o siūlomą poziciją, jog egzistuojanti teisė yra neužbaigta, reikalaujanti kūrybos, reikia akceptuoti iš to kylančią išvadą, kad sunkios bylos yra tos, kurių teisė nereguliuoja. H. L. A. Hart'o teigimu, esama atveju, „kuriais teisė nediktuoja jokie sprendimo arba jo krypties, taigi ir pati teisė yra iš dalies neapibrėžta“¹¹. Taigi, tokios bylos susiduria su reguliavimo trūkumu ir todėl gali būti laikomos sunkiomis bylomis. Iš H. L. A. Hart'o teiginio apie teisės neužbaigtumą sunkių bylų klausimu galima išskirti dvi nesureguliuotų bylų kategorijas: 1) bylos, kuriose teisė nediktuoja sprendimo; 2) bylos, kuriose teisė nediktuoja sprendimo krypties. Šios dvi kategorijos praktikoje pasireiškia skirtingu bylas nagrinėjančių asmenų diskrecijos (jos egzistavimo) laipsniu.

---

¹¹ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p.417

Toks neužbaigtos teisės aiškinimas itin praplečia teisės ribas, nes nesureguliuotais klausimais suteikia diskrecijos laisvę bylą sprendžiančiam organui sukurti teisės normą ir retrospektyviai ją taikyti¹². Su tokia interpretacija greičiausiai nesutiktų H. Kelsen'as. Veikale „Grynoji teisės teorija“¹³ analizuodamas „vadinamųjų teisės spragu“ problematiką jis pateikia esminį teiginį, jog tam tikrų sričių nesureguliuavimas yra (gali būti) sąmoningas įstatymų leidėjo veiksmas – normos nebuvimas nereiškia reguliavimo nebuvimo (tokiu atveju situaciją gali reguliuoti „teisinė tvarka“). Ši teorija rodo aptartos teisinio reguliavimo spragos, kaip sąlygos sunkios bylos atskyrimui, problematiką keletu aspektų.

Teisiškai nesureguliuotą atvejį mechaniškai priskiriant prie sunkių bylų, galimos situacijos, kai į sunkių bylų kategoriją nepagrįstai pateks bylos, kurios iš esmės yra sureguliuotos „teisinės tvarkos“ ir kurios neturėtų būti reguliuojamos papildoma teisėjo veikla. Pirmoji santykių grupė nepagrįstai gali būti laikoma sunkių bylų dalimi, nes neatsižvelgia „į aplinkybę, kad jeigu teisinė tvarka neįpareigoja individo elgtis tam tikru būdu, tai elgtis kitaip teisinė tvarka individui leidžia“¹⁴. Vadinasi, tokioje byloje sprendimas gali būti priimamas silogistinio metodo pagrindu (mechaniškai) pritaikant paminėtą taisyklę. Suteikiant teisėjui neribotą diskreciją tokioje byloje, galima nepagrįstai imti varžyti individo laisvę elgtis jam priimtiniu būdu, nes teisėjas, priimdamas sprendimą, akcentuotų savo vertybinę ir politinę požiūrį. Todėl teisėto ir visuomenės pasitikėjimą turinčio įstatymų leidėjo valia (nereguluoti santykio ir leisti individams pasirinkti norimą modelį), kurią nulemia daugialypės visuomenės interesų nesuderinamumo dėl vieno elgsenos modelio artikuliuojimas, galėtų būti paneigta vieno asmens vidinių nuostatų pagrindu.

Praktiniu požiūriu šis nepagrįstas teisės normomis nereguliuojamų klausimų priskyrimas sunkioms byloms gali generuoti absurdiškų bylų (ne bylų) priskyrimą sunkioms byloms. Tai būtų esminė sąvokų praktinio naudojimo klaida: kaip jau minėta, teigiama ne tai, kad teisė yra neribota, bet tai, kad ji yra neužbaigta. Esminis skirtumas yra tas, kad teisės, kaip neužbaigto reiškinio suvokimas, sąlygoja ir tai, kad egzistuoja ribos (sąlygos, kuriomis teisė tampa užbaigta); kitaip termino „neužbaigta“ vartojimas taptų beprasmis – ribų neturinti begalybė negali būti neužbaigta, nes ji negali būti ir užbaigta.

---

¹² Plačiau apie teisėjo kuriančio teisę ir teisėjo ją taikančio problematiką žr. sk. „5.1. Teisėjas kūrėjas“

¹³ KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002; p. 207

¹⁴ KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002; p. 208

Ne bylos yra ginčai, konfliktai, reikalavimai, kurių teisė nereguliuoja, negina ir, pabrėžtina, nenori, neturi ir negali reguliuoti. Tokių bylų pašalinimas iš teismų būtinas ekonomiško, kitų bylų operatyvaus sprendimo sumetimais. Dviejų teisininkų ginčas dėl to, kas yra teisė, kažin ar gali būti ieškinio pareiškimo ir nagrinėjimo pagrindas. Tokios bylos (uždrausti su jomis kreiptis kažin ar įmanoma) pagal formalius kriterijus yra sunkios: visiškai nesureglamentuotos teisės normomis, ką jau kalbėti apie oficialų rašytinį reglamentavimą. Kas jas skiria nuo sunkių bylų? Teisinio pagrindo nebuvimas, t.y. teisės reguliavimo ribų peržengimas. Tokios bylos yra visiškai sureguliuotos – teisės aktai numato jų atmetimo procedūras bei pagrindus. Tai lengvos bylos, kuriose teismas neturi jokios diskrecijos: vienintelė galimybė – ieškinio atmetimas. Šią problemą akcentuoja ir Allan C. Hutchinson ir John N. Wakefield¹⁵: jų teigimu, reikalingas išskirtinis dėmesys tam, kad būtų atskirtos situacijos, kuriose nėra jokių taikytinų taisyklių, ir tos, kuriose yra taikoma taisyklė, tačiau jos taikymo rezultatas yra išsiaiškinimas, jog neegzistuoja ieškinio pagrindas. Šioje situacijoje svarbus yra faktinio ir norminio ieškinio pagrindo nebuvimo skyrimas. Neegzistuojant norminiam ieškinio pagrindui, byla gali būti priskiriama sunkioms byloms – nėra ją sureguliuojančių normų. Tačiau nustatius norminio pagrindo neegzistavimą, būtina atsakyti, ar egzistuoja faktinis ieškinio pagrindas – aplinkybių visuma, leidžianti teikti, kad esama situacija turi būti reguliuojama teisės.

Šioje situacijoje neatsakytas lieka klausimas, kuo remiantis turi būti sprendžiama, ar yra tinkamas faktinis pagrindas bylos nagrinėjimui nesant norminio pagrindo (egzistuojant norminiam pagrindui, toks klausimas neiškyla, nes pati norma nustato aplinkybių visumą, kuriai esant egzistuoja faktinis pagrindas ginti savo teises). Galimybę galima išvelgti principu, kuriuo vadovaujasi R. Dworkin'as¹⁶ teigdamas, kad *per se* egzistuoja šalių teisės. Jų nustatymas ir galėtų būti ieškinio faktinis pagrindas, kurio egzistavimas, nesant norminiam pagrindui, galėtų sudaryti prielaidas sunkių bylų ir ne bylų atskyrimui. Tačiau toks požiūris kertasi su pamatine idėja, kad teisė yra neužbaigta ir reikalauja kūrybos¹⁷, o ne jau esamos teisės nustatymo¹⁸.

Aptartos problemos leidžia teigti, kad teisės suvokimas, kaip neužbaigtos ir reikalaujančios ją taikančių subjektų kūrybos, yra sunkiai pritaikomas akceptuojant sunkių bylų teoriją, nes atskiriant bylas reguliavimo nebuvimo pagrindu, į sunkių bylų

---

¹⁵ HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer. Oxford Journal of Legal Studies 86-110, 1982; p.100

¹⁶ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p. 125

¹⁷ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997;

¹⁸ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004;

kategoriją neišvengiamai patenka labai daug „šiukšlių“ – vadinamųjų ne bylų. Savotišką išeitį pateikia H. Kelsen'as – jis, analizuodamas „vadinamąsias teisės spragas“, išskiria technines spragas, kurių egzistavimo neneigia¹⁹. Pirmajai tokių bylų grupei jis priskiria bylas, kuriose reguliavimas pateikiamas ne tiesiogiai, tačiau gali būti išvedamas logikos priemonių pagrindu – tai tarsi mechaninis loginis teisės normų taikymas, o kartu ir rodiklis, kad byla yra lengva. Tokių bylų įvardijimas, kaip patenkančių į teisės spragas arba nereguliuotų, yra abejotinas, todėl ir nagrinėjamu atveju stokoja svarbos. Daug įdomesnė kita jo išskiriama grupė: bylos, kuriose įstatymų leidėjas pasakė „kas“, tačiau nepasakė „kaip“ (pvz., nustatė veiksma – rinkimus, tačiau nenustatė jų procedūros). Šios situacijos ypatingos tuo, kad norma materialųjį pagrindą nustato pati (kartu ir tiesiogiai nurodo *per se* egzistuojančią teisę), tačiau nereguliuoja procedūros, be kurios veikimas yra neįmanomas. Tokioje apimtyje bylų skyrimas teisės (kaip socialinio reiškinio, ne kaip subjektinės asmens teisės) neegzistavimo tam tikrose bylose pagrindu gali veikti pilna jėga ir yra visiškai pateisinamas bei nesunkiai praktiškai įgyvendinamas: teisėjas pagal pozityvųjį teisės vaizdą nustato subjektinę teisę ir, aptikęs reguliavimo trūkumą, užkertantį kelią jos įgyvendinimui, preziumuoja esant sunkią bylą ir kuria trūkumą šalinančią teisės normą.

Kiek kitokia situacija ne su pačiomis bylomis, bet su šalių argumentais, naudojamais tiek sunkiose, tiek ir lengvose bylose. Net ir esant teisiškai pagrįstam ginčui, galimi visiškai pašaliniai argumentai, neturintys nieko bendra su pačiu ginču. Motyvuotas sprendimas reikalauja atsižvelgti į šalių argumentus. Praktikoje dažni atvejai, kai šalis, siekdama vilkinti procesą, teismą atakuoja nepagrįstais prašymais, siūlymais, pseudo argumentais. Kyla natūralus klausimas, kiek teismas yra laisvas atsisakyti analizuoti tokius argumentus, ar jis privalo parašyti šimtus lapų siekiantį sprendimą vien tam, kad būtų pateikti visi atsakymai ir pasiteisinta prieš bylos šalis(-i). Kažin ar galimas vienareikšmiškas atsakymas – ne visi netinkami argumentai gali būti atmetami be platesnės motyvacijos, tačiau motyvuoti kiekvieno argumento atmetimo kartais taip pat neįmanoma. Šiuo atveju, matyt, reikėtų pripažinti itin plačią diskreciją teisėjui numatant jos ribojimą – motyvuotą sprendimą. Tačiau tokiu atveju nei argumentų kiekis, nei teismo sprendimo apimtis neturėtų būti laikomi bylos sudėtingumą nustatančiu kriterijumi.

Galimas ir kitoks nei aukščiau pateiktas požiūris į teisiškai nereguliuotą bylą. „Neužbaigta yra ne teisė, bet jos pozityvinis jos vaizdas“²⁰, – tokį požiūrį H. L. A. Hart'as priskiria R. Dworkin'ui. Tai tarsi tarpinis modelis tarp aptarto neužbaigtos ir griežto viską

¹⁹ KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002; p. 209-210

²⁰ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 417

dengiančios teisės suvokimo. Tokios bylos nesiekia kraštutinių vertinimų – galima tik sąlyginai teigti, kad jos yra teisiškai nereguliuotos: tai, kad byla nėra reguliuojama pozityvios teisės išraiškos, šios teorijos požiūriu nereiškia, kad ji yra nereguliuojama teisės. Nepaisant šio sąlyginio teisinio neapibrėžtumo, ši koncepcija ir jos akceptavimo pasekmės analizuotinos kartu su teisiškai nereguliuotomis bylomis, nes savo praktine, metodine esme yra artimos bei sprendžia iš esmės tą pačią situaciją pateikdama skirtingą jos teorinį įvertinimą. Kadangi užbaigtos teisės požiūriu vadovaujasi plačiai sunkių bylų teoriją analizuojantis R. Dworkin'as, natūralu, kad ji pateikia nemažai atsakymų į tai, kaip ir kuo vadovaujantis turėtų būti vykdomas bylų priskyrimas atskiroms kategorijoms.

Sunkių bylų požiūriu ši teorija yra patraukli tuo, kad išsprendžia bylų ir „ne bylų“, t.y., teisės reguliavimo apimties klausimą. Neužbaigtos teisės suvokimas sunkių bylų rėmuose susiduria su problema, neleidžiančia atriboti sunkių ir lengvų bylų (nesugeba nubrėžti teisės ribų, už kurių atsidūrusi byla tampa lengva – neturinčia pagrindo). Tuo tarpu, teigiant, kad teisė yra baigta (egzistuoja *per se*, kaip principų pagrindu galimų nustatyti subjektinių teisių visuma), galima konstatuoti, kad sunkios bylos yra tik tos, kuriose neegzistuoja pozityvi teisės išraiška (minėtasis norminis pagrindas), tačiau yra galima išskirti faktinį pagrindą – asmens faktinę teisę, kurios pagrindu sukuriamas pozityvusis vaizdas.

Akceptuodamas aptariamą teisės koncepciją, teisėjas, skirdamas sunkią bylą, turi išspręsti du klausimus:

1. Ar byla yra reguliuojama teisės normomis (pozityvia teisės išraiška)?
2. Ar byla yra reguliuojama teisės?

Pirmuoju klausimu yra pakankamas mechaninis tikrinimas – žiūrima į pozityviąją teisės išraišką ir analizuojamos jos reguliuojamos situacijos bei jų pritaikomumas esamam atvejui. Iš esmės ši stadija yra būdinga ir neišbaigtos teisės koncepcijai. Tačiau išbaigtos teisės koncepcija šioje vietoje nededa taško, o žengia tolesnį žingsnį, kuris jai turėtų leisti priimti logiškai neišvengiamą išvadą dėl bylos sudėtingumo atribojant nepagrįstas bylas nuo sunkių bylų.

Remiantis šia koncepcija, galima pateikti tokį sunkios bylos apibrėžimą: sunki byla yra tokia, kuriai negalimas pozityviosios teisės pritaikymas, tačiau kurioje egzistuoja šalių teisės *per se*. Nors teoriškai toks apibrėžimas atrodo priimtinas, tačiau sunkių bylų teorijos kritikai²¹ išvelgia du esminius trūkumus, neleidžiančius šio apibrėžimo taikyti

---

²¹ HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer. Oxford Journal of Legal Studies 86-110, 1982;

praktikoje pilna apimtimi. Pirmąjį etapą paliekant nuošalyje, kritika nukreipiama į antrojo klausimo (ar byla yra reguliuojama teisės?) sprendimo problematiką.

Pirmasis argumentas, kuriuo bandomas paneigti tokios sąvokos funkcionalumas siejamas su bylos atskyrimo ir jos sprendimo santykiu²². Teigiama, kad teisėjas sprenddamas klausimą ar byla yra sunki ar ne, vadovaudamasis pateiktu apibrėžimu turėtų nustatyti ar egzistuoja kurios nors šalies teisė *per se*, o tai jau tam tikra prasme yra ir bylos išsprendimas iš esmės: nustatomos šalių teisės, kurios diktuoja ir galimą sprendimą. Nustačius egzistuojančią teisę byla nebetenka to elemento, kuris daro ją neaiškia – reguliavimo nebuvimo.

Šios kritikos pagrindu nepaneigiamas pateikto apibrėžimo teisingumas logikos požiūriu, tačiau apeliuojama į jo funkcionalumą: juo vadovaujantis nustatyti, kokia byla yra (sunki ar ne), tik *ex post facto*, tada kai jau yra nustatyta šalies subjektinė teisė laimėti bylą. Pritariant tokiai pozicijai būtų galima teigti, kad toks sunkios bylos apibrėžimas yra reikšmingas ne praktiniu, bet teoriniu-statistiniu požiūriu, todėl negali pasiekti pagrindinių sunkioms byloms keliamų reikalavimų bei padėti teisėjui nuspręsti dėl vienokių ar kitokių priemonių panaudojimo bylos sprendimo eigoje.

Norint nustatyti tokių teiginių pagrįstumą bei galimą kontrargumentaciją būtina atidžiau pažvelgti į tai, ką teisėjas iš tikrųjų turi nustatyti. Esminė teisėjo užduotis – bylos šalių subjektinių teisių nustatymas. Visų pirma, tai yra ne teisių turinio, bet jų egzistencijos nustatymas, todėl teisėjas sprenddamas, ar byla yra sunki, priima sprendimą ne dėl subjektinių teisių turinio, bet jų egzistencijos klausimo ir pirmąjį palieka sekančiam – bylos sprendimo etapui. Toks etapų atskyrimas yra sudėtingas, paliekantis menką ribą. Situacijoje, kurioje teisėjas priimtą sprendimą, kad „kažkokios subjektinės teisės egzistuoja“, bet kartu nenuspręstų apie tų teisių turinį yra veikiau teorinis konstruktas nei galima praktinė situacija.

Kitas kontrargumentas būtų teiginys, jog net nustačius egzistuojančias šalių subjektines teises, o kartu ir pareigas pagrindinis klausimas yra neišsprendžiamas – lieka neatsakytas klausimas, kaip šios teisės bei pareigos tarpusavyje sąveikauja bei kokį rezultatą duoda jų sąveika, o būtent jis ir turėtų būti laikomas esminiu byloje. Jį būtina spręsti pagal sunkioms byloms taikytinas procedūras. Remiantis principiniu argumentavimu pasiekti principų balansą.

---

²² Tyrime sąmoningai atibojami du esminiai bylų sprendimo etapai ir argumentacijos priemonių santykis juose: bylų priskyrimas ir priskirtų bylų sprendimas. Plačiau – pirmo skyriaus pirmas skirsnis „Sprendimas skirti sunkias bylas“.

Antrasis argumentas neigiantis pateiktą sunkios bylos apibrėžimą yra grįstas sprendimo motyvacijos analize. Skirtingai nei kiti būdai atskirti sunkias bylas leidžiantys mechaninio, silogistinio metodų pagalba dėl savo objektyvaus pobūdžio (norminio reguliavimo buvimas arba jo nebuvimas), klausimo „ar šalys byloje turi *per se* egzistuojančias subjektines teises“ sprendimas reikalauja papildomų metodų ir neleidžia remtis mechaniniu taikymu. Kadangi nei norminis, nei silogistinis metodai šioje situacijoje pateikti atsakymo nepajėgia, susiduriame su būtinybe vadovautis kriterijais nepasižyminčiais nekintamu objektyvumu (vidinės sprendžiančio bylą teisėjo nuostatos, principai). Tokių metodų taikymo būtinybė yra pagrindinis sunkių bylų sprendimo būdas. Šiuos metodus įtraukiant į klausimo, kas yra sunkios bylos sprendimą, t.y. kiekvienos bylos analizę pradedant nuo šių principų taikymo paneigiamas skyrimo būtinumas, nes teisėjas sprenddamas tiek sunkias bylas, tiek ir lengvas turi vadovautis identiškais metodais. Pati sunkių bylų atskyrimo procedūra tokiu atveju tampa ingredientu bylą darančiu sunkia. Kadangi lengvos sureguliuotos bylos atskiriamos jau atsakant į pirmąjį klausimą (Ar byla yra reguliuojama teisės normomis (pozityvia teisės išraiška)?), ši problema paliečia tik jau anksčiau nagrinėtą „ne bylų“ grupę.

Apibendrinant galima teigti, kad teisės aiškinimas kaip išbaigtos, tik neturinčios užbaigto pozityvinio vaizdo ir sunkių bylų atribojimas remiantis kriterijumi, kad sunkios yra bylos, kurių nereguliuoja pozityviai išreikšta teisė, susiduria su panašiomis problemomis kaip ir skyrimas pagrįstas požiūriu į teisę kaip į neužbaigtą iš esmės – negali nuo sunkių bylų atskirti bylų esančių už teisinio reguliavimo ribų. Tačiau jis daro mažą žingsnelį leisdamas nors ir ne atriboti šias bylas, bet bent jau įgalinantis jas spręsti, nors ir sunkioms byloms būdingu principiniu argumentavimu.

2.2. Neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotos bylos

Neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotos bylos savo esme yra artimos aptartoms nesureguliuotoms (arba pozityviu reguliavimu nesureguliuotoms) byloms. Tai bylos, kurios yra reguliuojamos pozityviosios teisės, tačiau jose pozityvi teisė pernelyg paini, kad būtų galima mechaniškai pritaikyti normas ir silogistiniu metodu gauti teisingą atsakymą. Tokiose bylose teisė pati kelia vidinius prieštaravimus, pateikdama norimą rezultatą, nenustato procedūros jam pasiekti, nenurodo aplinkybių visumos, kurioms esant ima veikti. H. L. A. Hart'as teigia, kad egzistuoja bylos, kuriose „teisė tam

tikru atžvilgiu nediktuoja jokio sprendimo arba jo krypties²³. Vadinasi, pripažįstama, kad egzistuoja bylos, kuriose teisė²⁴ diktuoja sprendimo kryptį. Nepakankamas arba neaiškus reguliavimas ir yra tas veiksnys, kuris sukelia iš dalies apibrėžtą situaciją.

Tokios bylos, nors ir nepatenka į sunkių bylų kategoriją, pagal anksčiau nagrinėtus kriterijus (nepatenkina esminio skyrimo kriterijaus – teisinio reguliavimo visiško nebuvimo) dėl savo pobūdžio turi būti priskiriamos sunkių bylų kategorijai. Jų atskyrimo klausimas nėra problematiškas, nes remiasi dviejų teiginių logine konjunkcija: jei byla yra reguliuojama teisės aktais (A) ir byla reguliuojantys teisės aktai silogistinio metodo taikymo išdavoje negeneruoja atsakymo (B), tai byla yra sunki (C): $(A \cdot B \rightarrow C)$.

Vienintelis neigiamas tokio atskyrimo aspektas yra tas, kad iš dalies bylos yra skiriamos pagal sprendimui taikomą metodą²⁵, o tai verčia visas tokias bylas visų pirma spręsti kaip lengvas ir tik negavus atsakymo grįžti į pradinį tašką, kuriame į byla žvelgiama jau kaip į sudėtingą. Tokiu būdu apsunkinamas bylos sprendimas, nes byla skirtingomis priemonėmis sprendžiama du kartus. Toks dvigubo proceso taikymas taip pat gali sąlygoti situaciją, kurioje byla sprendžiantis subjektas, padaręs logikos, teisės akto taikymo klaidą, nepagrįstai byla priskirs sunkioms ir jos sprendime vadovausis metodais, kurių naudojimas tokioje byloje yra nepagrįstas. Jei akceptuojamas teiginys, kad galimi keli bylos sprendimo variantai, kurie savo esme yra teisingi ir tik vieno iš jų pasirinkimas sunkioje byloje suteikia jam pirmenybę, susiduriama su pavojumi, jog taip nepagrįstai sunkioms byloms priskirtos bylos sulauks sprendimo, nors savo esme ir teisingo, tačiau neatitinkančio to, kurį pasirinko įstatymų leidėjas priimdamas teisės normas, reguliuojančias tokią byla.

Neaiškiai apibrėžtos bylos sunkiomis pripažįstamos ir praktikoje. Specialios procedūros nustatymas arba papildomų procedūrų įgalinimas kartu gali būti laikomas ir pripažinimu, kad byla išskirtinė, t.y., sunki. Teisės normų neaiškumas, ginčas dėl jų aiškinimo yra pagrindas bylų peržiūrėjimui kasacine tvarka: peržiūrimos bylos, kuriose klausimų kyla ne dėl fakto, bet dėl jų reguliuojančių normų pritaikymo galimumo, priimtimumo ir aiškinimo. Tai, kad bylų faktinių aplinkybių neaiškumas nedaro bylos sunkia teisės prasme, rodo ir kasacijos esmė (o būtent sunkių bylų sprendimui ši „šimtaine ir ekstraordinaria teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma“²⁶ laikytina procedūra egzistuoja), lemianti, kad teismas nenagrinėja bylos aplinkybių, o akceptuoja patvirtintas

²³ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 417

²⁴ Manytina, kad H. L. A. Hartas kalbėdamas apie teisę turi omenyje pozityvųjį reguliavimą.

²⁵ Plačiau apie sprendimo būdą kaip kriterijaus atskirti sunkias bylas netinkamumą žr. sk. 2.1. Teisės normomis nereguliuojamos bylos

²⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. Kasacija Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese. Justitia, 4(62), 2006.

ankstesnių teismų. Šis klausimas dažnai sprendžiamas Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo praktikoje („kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskūstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu; kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių“²⁷. „Nagrinėjamoje byloje teisėjų kolegija tiria, ar teismai tinkamai aiškino ir taikė proceso teisės normas, reglamentuojančias įrodymų vertinimą ir šio vertinimo argumentavimą teismo sprendime (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas)“²⁸. „Kasacinis teismas sprendžia tik teisės, o ne fakto klausimus [...] Kasaciniame procese skundžiamų teismų procesinių sprendimų teisėtumas tikrinamas tik remiantis bylos medžiaga, kurią savo žinioje turėjo žemesniųjų instancijų teismai“²⁹ ir pan.).

Savo esme visi trys LR CPK nurodyti kasacijos pagrindai yra paremti neaiškaus reguliavimo galimybe:

- 1) „materialinės ar procesinės normų pažeidimas turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui;“³⁰

Esminis šiuo atveju yra konjunkcijos „aiškinimui ir taikymui“ naudojimas. Numatoma ne alternatyva (disjunkcija), bet abiejų elementų būtinybė. Kadangi skiriamas aiškinimo aspekto būtinumas, galima teigti, jog reguliavimas nėra aiškus (aiškaus aiškinti nereikia). Reguliavimo neaiškumas šiuo atveju skyla į kelis aspektus: pirma, pačioje byloje turi būti reikalingas teisės aiškinimo elementas, antra, toks aiškinimo elementas gali turėti įtakos teisės aiškinimui apskritai.

- 2) „jeigu teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotos praktikos;“³¹

Kadangi remiantis pirmąja sąlyga (pirmu punktu ji įvardijama ir teisės akte) galima teigti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėja bylas, kuriose reikalingas teisės aiškinimas, jo vienodumo užtikrinimas, vadinasi, teismai, nukrypdami nuo jo formuluojamos praktikos, pateikia kitokį aiškinimą. Idealiu atveju teismas visuomet

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 17 d. nutartis civilinių byloje *UAB „Alviga“ v. UAB „Žiemys“*, Nr. 3K-3-172/2008, kat. 114.11; 123.6;

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinių byloje *dėl turtinės ir neturtinės žalos priteisimo*, Nr. 3K-3-164/2008, kat. 114.11; 116.1; 123.2;

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinių byloje *dėl pirkimo-pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia*, Nr. 3K-3-306/2007, kat. 21.4.2.6; 21.4.2.7; 42.8; 45.6; 106.6; 123.6;

³⁰ Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Valstybės žinios, 2002, Nr.42 (*atitaisymas*)); 346 str. 2 d. 1 p.

³¹ Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Valstybės žinios, 2002, Nr.42 (*atitaisymas*)); 346 str. 2 d. 2 p.

privalo motyvuoti, kodėl nukrypsta nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, o tai reiškia, kad teismas atlieka aiškinimą. Jo neatlikdamas, teismas taip pat darytų teisės aiškinimo klaidą – neaiškina teisės toje apimtyje, kurioje ją neaiškia pripažino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nors jo aiškinimas nėra absoliučiai įpareigojantis teismus, bet vien jau jo buvimas sąlygoja objektyvią neaiškumo egzistenciją, kurią teismas privalo panaikinti savo aiškinimu (sutikdamas su Lietuvos Aukščiausiojo Teismu arba jam prieštaraudamas ir pateikdamas alternatyvų aiškinimą). Dėl šių priežasčių galima teigti, jog nepriklausomai nuo to, ar pateikiamas alternatyvus aiškinimas, ar nepateikiamas joks, jo lyginimas su Lietuvos Aukščiausio Teismo praktika ir skirtumo akcentavimas kaip pagrindo kasacijai leidžia šiuo pagrindu atskiriamas bylas laikyti sunkiomis dėl reguliavimo jų atžvilgiu neaiškumo.

3) „jeigu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginčijamu teisės klausimu yra ne vienoda,“³²

Kadangi, kaip jau minėta, visa Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (kasacinio nagrinėjimo organo) praktika yra siejama su teisės aiškinimu, byla, kurios aiškinimas nesutampa šioje institucijoje, taip pat bus sunki: byla yra taip neaiškiai sureguliuojama, kad net vienodą teisės aiškinimą užtikrinti turintis teismas negali to padaryti.

Pažymėtina, kad visi šie LR CPK nurodomi pagrindai bylos sunkumą konstatuoja remdamiesi ne vien tik bylos reguliavimo aiškumo kriterijumi: kitas kriterijus – bylos pasekmių sunkumas. Iš esmės visos šios normos, užtikrindamos galimybę peržiūrėti sunkią bylą, kartu siekia ir užtikrinti vienodą teisės aiškinimą: nurodo, kad nagrinėjamos bylos privalo turėti „esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui“. Tokią pasekmių sunkumo teoriją paremia ir 2007 m. liepos 5 d. nutarimas³³, kuriame, vertinant aptariamą CPK normos konstitucingumą, remiamasi 2006 m. kovo 28 d. nutarime³⁴ išdėstytomis nuostatomis apie vieningos praktikos užtikrinimo būtinumą. Nagrinėjamų nuostatų įtvirtinimas įstatymiškai lemia, kad bent jau dalimi atvejų neaiškiai sureguliuotos bylos gali būti skiriamos normų ir jų aiškinimo pagrindu, o ne vien tik principinio argumentavimo būdu.

---

³² Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Valstybės žinios, 2002, Nr.42 (*atitaisymas*)); 346 str. 2 d. 3 p.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas Dėl atsisakymo nagrinėti prašymo dalį ir dėl prašymo dalies gražinimo pareiškėjui (Valstybės žinios, 2007-07-10, Nr. 76-3019);

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2006 m. kovo 5 d. nutarimas dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo (Valstybės žinios, 2006-03-31, Nr. 36-1292);

2.3. Bylos, susiduriančios su koliziniu reguliavimu

Kolizijos teisėje yra neigiamas, tačiau praktikoje dažnai neišvengimas reiškinys. Šios bylos susiduria su kitokia problema nei neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotos bylos – joms egzistuoja detalus norminis reguliavimas, tačiau ne vienas, o keli. Žvelgiant išoriškai, šios grupės bylos susiduria su problema, visiškai svetima anksčiau aptartoms byloms – ne su reguliavimo nebuvimu ar jo trūkumu, bet su jo pertekliumi.

Nors ir paradoksalu, kolizinių normų reguliuojami atvejai iš tikrųjų patiria ne reguliavimo perkrovimą, priešingai, – jo trūkumą. Tai galima lengvai paaiškinti susiejant kolizinių bylų reguliavimą ir lyginant su konkuruojančių normų reguliuojamų bylų reguliavimu. Normų konkurencija nėra laikoma neigiamu reiškiniu, atskirais atvejais ji yra neišvengiama teisėkūros proceso pasekmė (pvz., specialiosios ir bendrosios normos konkurencija). Kolizinių normų reguliuojamos bylos turi tik vieną esminį skirtumą, skiriančią jas nuo konkuruojančių normų reguliuojamų bylų: jos neturi pačių normų tarpusavio santykių reguliuojančių taisyklių. Būtent tokių normų nebuvimas, o ne normų pertekliaus buvimas gali būti laikomas faktoriumi, leidžiančiu kolizines bylas laikyti sunkiomis.

Kolizinių normų reguliuojamos bylos gali būti tapatinamos su bylomis, neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotomis teisės norminiais aktais. Jos iš esmės gali būti atskiriamos vadovaujantis ta pačia konjunkcija ir implikacija: jei byla yra reguliuojama teisės aktais (A) ir bylą reguliuojantys teisės aktai silogistinio metodo taikymo išdavoje negeneruoja atsakymo (kelių atsakymų generavimas negali būti laikomas atsakymu tikraja to žodžio prasme) (B), tai byla yra sunki (C): $(A \cdot B \rightarrow C)$.

Nenuostabu, kad ir pavojai, su kuriais susiduria atskyrimo procedūra, yra tie patys. Vienintelė specifika yra ta, kad klaidos, atskiriant kolizines bylas kaip sunkias, gali sąlygoti specifinių – konkuruojančių normų reguliuojamų bylų – priskyrimą sunkioms byloms.

2.4. Teisės normomis sureguliuotos bylos

Teisiškai sureguliuotų bylų priskyrimo klausimas yra itin komplikotas sunkių bylų teorijos atžvilgiu. Ši bylų kategorija reikalauja ne tik atsakymo, koku pagrindu iš visos bylų masės išskirti sunkias bylas, visiškai sureguliuotas teisės, bet ir pagrindimo, kodėl toks atskyrimas yra galimas (būtinai). Prieš tai dėstyti bylų atskyrimo pagrindai

rėmėsi esmine bendrybe – norminio reguliavimo trūkumu (šiuo atveju reguliavimo nebuvimą taip pat galima laikyti ir trūkumu), kuris buvo jei ir ne vienintelis, tai bent jau esminis kriterijus sprendžiant, ar byla yra sunki. Trūkumas buvo tuo pačiu ir pagrindas, ir priežastis.

Dalies sureguliuotų bylų priskyrimas sunkioms taip pat reikalauja ne tik savarankiško pagrindų nustatymo, bet ir pagrįsto priežasties įvardijimo. Sureguliuotas bylas priskiriant sunkioms, būtina nustatyti ne tik sąlygas, kriterijus, kuriais remiantis bylos yra atskiriamos, bet ir motyvuoti tokio atskyrimo būtinybę. Įvairios teisės teorijos, siekdamos kiek įmanoma efektyviau kompensuoti pozityvios teisės trūkumus, plačiai nagrinėja tokią argumentaciją ir jos būdus. Šio tyrimo tikslas nėra išsami pozityviosios teisės trūkumų analizė, todėl tokią kritiką įgalinančių, sankcionuojančių ar kontraargumentuojančių teorijų plačiai aptarti nereikia. Visgi tam, kad galima būtų teigti, jog reguliuojančios normos taikymas yra negalimas, reikia konstatuoti, kad ji arba pati savaime buvo netinkama nuo egzistencijos pradžios, arba jos atmetimą lėmė tam tikri veiksniai. Tinkamai klausimo esmę atskleidžia ir grindžia retorinis klausimas: „kaip teisės sistema, sistema idėjų, kurios hipotezė yra tai, kad taisyklės pastovios, gali save pritaikyti prie kintančio pasaulio?“³⁵. Šis klausimas akcentuoja esminius motyvus, kodėl normos gali būti netinkamos, o byla – sunki. Dar vienas savarankiškas papildomas veiksnys yra techninės klaidos galimybė, dėl kurios susiformuoja nei teisės sistemos, nei jos leidėjo lūkesčių neatitinkantis reguliavimas.

Formalizuota minėtų skyrimo priežasčių išraiška yra pagrindai, kuriais remiantis tokios bylos turėtų būti atskiriamos nuo lengvų sureguliuotų bylų. Iš nurodytų priežasčių galima išskirti du bylų skaidymo pagrindus: 1) konstatavimas, kad norma yra netinkama dėl savo „senumo“; 2) konstatavimas, kad, priimant normą, buvo padaryta klaida. Abu šie pagrindai reikalauja papildomos analizės ir paaiškinimų.

Pirmasis pagrindas iš esmės remiasi laiko kriterijumi. Laikas, kaip pagrindo pamatas, iš pirmo žvilgsnio yra komplikuoatas, nes konkrečios jo reikšmės įvardijimas neįmanomas: negalima teigti, kad norma, kuriai yra 5, 10, 20 metų, netinkama ir tuo pagrindu jos sureguliuotą bylą laikyti sunkia (bendruosius teisės principus nustatančios normos gyvuoja šimtmečius ir nesikeičia savo turiniu); lygiai taip pat negalima vienareikšmiškai teigti, kad vos kelis mėnesius galiojanti norma yra aktuali. Šioje vietoje

---

³⁵ “how can a system of law, a system of ideas whose hypothesis is that rules are constant, adapt itself to a changing world?” S. F. C. Milsom, *Historical Foundations of the Common law* (Butterworths & Co, London 1969)

būtina atsisukti į 1879 m. Alberto Einšteino suformuluotą laiko reliatyvumo teoriją³⁶. Norint įgalinti bylą sprendžiantį asmenį taikyti laiką kaip kriterijų, būtina nustatyti tašką, iš kurio pozicijų tas laikas turi būti vertinamas, ir tokiu būdu eliminuoti reliatyvumo faktorių. Toks atspirties taškas – socialiniai ekonominiai santykiai, kurie būtent ir lemia tai, ar norma yra aktuali. Tam tikra prasme būtent santykių pasikeitimas, o ne laikas yra kriterijus, nustatantis normos tinkamumą, o kartu ir bylos tipą. Remianti išdėstytais motyvais, pirmąjį skyrimo pagrindą būtų galima reformuluoti: atskyrimo pagrindas yra konstatavimas, kad byloje susiklostę santykiai yra pakitę palyginti su tais, kuriems reguliuoti buvo priimta norma. Praktiškai teismas turi nustatyti: 1) kokiems santykiams reguliuoti yra sukurta norma; 2) ar tie santykiai nėra pasikeitę. Jei santykiai yra pasikeitę, norma reguliuoja ne šiuo metu esančius santykius, o buvusius iki šiol, todėl dabartiniai santykiai yra nereguliuoti normomis.

Antrasis pagrindas taip pat savo esme yra konstatavimas apie tai, kad norma, taikytina bylai, iš esmės skirta reguliuoti ne tą santykį arba ją reguliuoti santykį kitaip nei joje pačioje nurodyta. Šio pagrindo taikymas sietinas su modifikuota taip vadinamų „politinės nuostatos“ argumentų³⁷ versija – būtent jais vadovaujasi įstatymų leidėjas, todėl, norint nustatyti jo padarytą klaidą, būtina remtis jo argumentais – priimti jų nulemtą neišvengiamą sprendimą ir, jei jis neatitinka normos, konstatuoti jos nepriimtinumą. Jei vienintelio ir neišvengiamo sprendimo konstatuoti negalima, būtina nustatyti visus galimus, tada tik norma, neatitinkanti nė vieno iš jų, galėtų būti laikoma netinkama.

Apibendrinti šiuos abu išoriškai skirtingus skyrimo pagrindus bando J. Angelo Corlett³⁸ akcentuodamas teisės integralumą, kaip vieną esminių jos požymių. Jo teigimu, „iš principo, bet koks teisės aktas gali būti pagrįstai atmestas sunkioje byloje, jei tai nulemia bendras teisės integralumas“³⁹. Jis akcentuoja teisę kaip sistemą, akceptuodamas platųjį R. Dworkin'o teisės suvokimą (teisės, kaip turinčios neišbaigtą pozityvųjų vaizdą, tačiau sudarančios nedalomą visumą su principais), teigia, kad teisė, kaip sistema, pati savaime atmeta sau svetimas dalis; tokios normos neatitinka jos vidinių ryšių, integralumo ir tuo pagrindu yra atmestinos, nes yra ne teisės dalis (kartu ir ne teisės

---

³⁶ Ši teorija klaidingai priskiriama prie taikomų išimtinai gamtos mokslams. Į platų jos pritaikomumą dėmesį atkreipė pats Albertas Einšteinas pateikdamas populiarų paaiškinimą: „Kai vaikas sėdi su gražia mergina valanda, ta valanda jam atrodo tarsi minutė. Bet pasodinkite jį pliką ant karštos krosnies ir jam minutė atrodys tarsi valanda. Tai yra reliatyvumas“.

³⁷ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p. 126

³⁸ CORLETT, J. Angelo. Dworkin's empire strikes back!. Statute Law Review, Volume 21, Number 1, 2000;

³⁹ CORLETT, J. Angelo. Dworkin's empire strikes back!. Statute Law Review, Volume 21, Number 1, 2000; p. 55

normos). Šis jo aiškinimas iš esmės plėtoja R. Dworkin'o veikale „Teisės imperija“⁴⁰ pateikiamą teisės integralumo teoriją. Nors pati idėja yra patogi teoriniu požiūriu, visgi ji remiasi daugybe vertinamuosius kriterijus talpinančių nuostatų, tai lemia jos didelį neapibrėžtumą. Ji iš esmės ne padeda atskirti bylas, bet veikiau pateisina tokių bylų išskyrimą ex post facto.

Dar vienas pastebėjimas, būtinas aptariant šią sunkių bylų grupę, yra tas, kad jų sprendimas turi vieną papildomą etapą be paminėtų⁴¹ – reikalauja sprendimo atmesti esamą normą ir jos siūlomą reguliavimą. Šis sprendimas, nors ir galintis egzistuoti kaip savarankiškas, yra neišvengiamas sprendimo priskirti bylą sunkioms padarinys. Bylą priskyrus sunkioms byloms, normos neatmetimas tampa neįmanomas, nes, priešingu atveju, būtų netrukdomas silogistinio metodo panaudojimas bylos sprendime, tai savo ruožtu yra lengvų bylų ypatybė.

Pripažįstant, kad sureguliuotų bylų priskyrimo sunkioms atveju norminis reguliavimas yra atmetamas, galima neabejotinai teigti, jog tolesnė tokios bylos procedūra atsiduria stadijoje, kurioje jau nuo pradžių yra teisiškai nereguliuotos bylos: atmetus norminį reguliavimą, jos tampa nereguliuotos. Su tokiomis bylomis turi būti atliekamos ir atitinkamos nereguliuotų bylų atskyrimo procedūros, nes vien fakto, kad bylai netaikoma viena ar kita norma, kurios hipotezė sutampa su bylos fabula (faktiniu jos pagrindu), negalima laikyti pakankamu dėl vadinamųjų „ne bylų“ egzistavimo. Jei netinkamas norminio reguliavimo buvimas ir gali leisti teigti, kad byla nėra lengva bendraja prasme⁴², jis nepagrindžia, kada byla turi faktinį pagrindą, leidžiantį laikyti ją byla. Aptarti sureguliuotų bylų metodai jas atskiria tik nuo dalies lengvų bylų.

Tokiu atveju būtų galima teigti, kad ne visos sureguliuotos bylos, kuriose norminis reguliavimas atmetamas, yra sunkios. Tokiam požiūriui galima pritarti tik iš dalies. Bylų atskyrimo pagrindai, sprendimo priėmimas ir jo motyvacija šiame skyriuje buvo nagrinėjami stengiantis juos kiek įmanoma atriboti nuo kito bylos sprendimo etapo – bylos išsprendimo iš esmės, tačiau detalus etapų išskirstymas yra labiau teorinio nei praktinio pobūdžio, nes tarp šių etapų egzistuoja didelis tarpusavio integralumo laipsnis. Jis itin ryškiai pasireiškia sprendžiant normomis sureguliuotų bylų skirstymo klausimą. Nors normos netinkamumo konstatavimas ir nėra veiksnys, visiškai eliminuojantis šalutinių bylų patekimą, jis pats savaime gali būti laikomas sunkios bylos nagrinėjimo faktu, sukeliančiu savarankiškas pasekmes.

---

⁴⁰ DWORKIN, Ronald. Teisės imperija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005; p. 238-291

⁴¹ Plačiau žiūrėti. sk. 1.1. Sprendimas skirti sunkias bylas

⁴² Tai lengvos bylos, kurioms nepriskiriamos „ne bylų“.

2.5. Bylos, kurių norminiame reguliavime yra vertinamųjų kriterijų

Vertinamąjį elementą turinčios bylos – dar vienas klausimas, kurį būtina suvokti aptariant reguliavimo mastą kaip atskyrimo kriterijų. Bylomis, norminiame reguliavime turinčiomis vertinamąjį elementą, šiuo atveju įvardijamos bylos, kuriose bylos šalių santykį reguliuojančios normos numato teisėjui laisvę nustatant žalos priskyrimą didelei arba mažai, tokių sąvokų, kaip „visuomenei pavojingu būdu“, išaiškinimą ir pan. Kažin ar tikslinga visas bylas, turinčias vertinamąjį elementą, laikyti sunkiomis. Toks požiūris gali būti palaikomas pasitelkiant H. L. A. Harto teiginius, kad sunkios bylos yra tos, kuriose teisėjas priverstas kurti naujas normas. Ginčytina, ar sąvokų supratimą galėtume laikyti teisės kūrimu: naujas reguliavimas nesuformuojamas, vertinimas, atliktas vieno teismo, negali būti įpareigojantis kitus teismus, nes toks įpareigojimas pažeistų visą vertinamojo kriterijaus įliejimo į teisės aktą prasmę – vertinamieji kriterijai formuluojami ten, kur tikimasi kiekvieno atvejo personalaus įvertinimo ir preciziško atskleidimo.

Konkuruojanti R. Dworkino koncepcija artina vertinamųjų kriterijų turinčias bylas prie sunkių. Atskyrimą, kokia byla yra sunki, jis sieja su būtinybe pasitelkiant principus (principo argumentą) nustatinėti asmens teises (šiuo atveju – turbūt ir jų mastą). Vadovaujantis tokiu požiūriu, tektų minėtą elementą turinčias bylas kvalifikuoti kaip sunkias, o prie lengvų priskirti tik tas, kurias galima spręsti išimtinai mechaniniu būdu.

Tas pats pasakytina ir apie normas, turinčias alternatyvos elementų (pvz., numatoma, kad baudžiama bauda, areštu arba laisvės atėmimu). Iš vienos pusės tai normos, dažnai visiškai išsprendžiančios tam tikras situacijas, kita vertus, jos reikalauja individualaus atvejo vertinimo.

Bet kokio vertinimo atveju išlieka esminis teisėjo diskrecijos tokiose bylose klausimas, tačiau ne jos buvimo (ji, nors ir ribota, egzistuoja akivaizdžiai), o ribojimo ir masto. Kadangi ribojimo klausimas neturėtų iš esmės skirtis nuo to, kuris taikomas teisėjui bet kuriuo kitu atveju sunkiose bylose, nėra reikalo šį atsakymą pakartotinai formuluoti čia.

2.6. Sprendimo skirti bylas reguliavimo apimties pagrindu argumentavimas

Vienokia ar kitokia argumentacija, taikytina atskiroms bylų kategorijoms, buvo arba tiesiogiai pateikta jas analizuojant, arba yra galima nesunkiai logiškai išvesti iš analizuojamos taikytinų metodų visumos. Apibendrinant galima teigti, kad centrinę vietą argumentavime užima bendrųjų logikos ir specifinių teisės principų naudojimas. Taip pat dalinai neišvengiamas yra ir politinės nuostatos argumentų panaudojimas, tačiau ne kaip bylos sprendimų priėmimo priemonė (su tuo griežtai nesutiktų R. Dworkino siūloma teorija), bet kaip sprendimui būtino įstatymų leidėjo ketinimų nustatymo įrankis. Norminio argumentavimo nebuvimas yra nulemtas paties sunkių bylų teorijos teorinio pobūdžio ir to, kad šis etapas pasireiškia daugiau vidinė bylą sprendžiančio subjekto diskusija – nereikalaujama rašytinio sprendimo įtvirtinimo, ji kartu leidžia netaikyti ir formaliojo norminio argumentavimo.

Visgi bylų atskyrimo aktualumas lemia būtinybę įtvirtinti tokio pobūdžio galimybę ir teisės aktuose. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso⁴³ 35 str. 3 d. numato galimybę, kad „Atsižvelgdamas į bylos sudėtingumą, apylinkės teismo, nagrinėjančio bylą, prašymu, apygardos teismo pirmininkas arba šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas, kurio veiklos teritorijoje yra atitinkamas apylinkės teismas, turi teisę bylą, teisingą apylinkės teismui, perduoti nagrinėti apygardos teismui.“. Svarbūs keli šios normos aspektai. Visų pirma į akis krenta aplinkybė, kad norma yra ne įpareigojanti, bet įgalinanti. Tai gali būti grindžiama aplinkybe, kad apylinkės teismas gali klysti konstatuodamas bylos sudėtingumo klausimą arba apylinkės teismas yra kompetentingas spręsti ir sunkias bylas (akivaizdu, kad ne visas). Antras svarbus aspektas yra tas, kad kodeksas nepateikia jokio paaiškinimo, kas laikytina sudėtinga (sunkia) byla. Sunkios bylos apibrėžimas paliekamas nustatyti pačiam teismui, kurio poziciją iš dalies formuoja ir teisės mokslas. Iš esmės teismas, sprenddamas, ar norima perduoti byla yra sudėtinga, galėtų vadovautis čia pateiktais metodais. Faktas, kad tikrai ne visos bylos, kurios atitinka aptartus sunkių bylų kriterijus, perduodamos apygardos teismams, nepaneigia jų tinkamumo aptariamai normai, nes, kaip jau minėta, nuostata, sąlygojanti perdavimą, yra ne įpareigojančio, bet įgalinančio pobūdžio. Šis įtvirtinimas teoriniu požiūriu veikia ne kaip pagrindas, kuriuo atskiriamos bylos, bet kaip pagrindas skirti sunkias ir lengvas bylas.⁴⁴

---

⁴³ Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Valstybės žinios, 2002, Nr.42 (atitaisymas));

⁴⁴ Plačiau žr. sk. „1.1. Sprendimas skirti sunkias bylas“

3. PRAKTINIS ASPEKTAS IR BYLOS SUNKIOS SAVO PASEKMĖMIS

Prieš tai buvusiam skyriuje buvo gilinamasi į teorijos siūlomus sunkių ir lengvų bylų atskyrimo kriterijus bei argumentaciją, kurios jie reikalauja, kai atskyrimas vykdomas pagal materialiuosius bei vertinamuosius kriterijus, kurie bent jau kol kas praktikoje naudojami ribotai dėl savo komplikuoto apibrėžtumo. Tačiau praktinis skyrimo būtinumas negali tenkintis tokiu ribotu teorijos pritaikomumu esamoje jos stadijoje. Praktika šiuo atveju pasuka ir lengvesniu keliu – išskiria formalius bylų atskyrimo pagrindus, kurių nustatymui visiškai pakanka silogistinio metodo panaudojimo, leidžiančio lengvai skirti atskiras bylų kategorijas.

Įstatymai numato, kad, esant tam tikriems pagrindams, bylas pirmąją instancija nagrinėja aukštesnės instancijos teismai arba tam tikros bylos nagrinėjamos supaprastinto proceso tvarka. Logiška teigti, jog taip diferencijuojant bylas atskirų pakopų teismams, siekiama, kad kompetentingesnis, aukštesnės pakopos teismas pirmąją instancija nagrinėtų sudėtingesnes (sunkias) bylas, o numatant supaprastinto proceso taisykles arba panaikinant galimybę bylinėtis – nevilkinti lengvų bylų procesu, kuris nebūtinas aiškioje situacijai. Šiame skyriuje bus aptariamas tokių pagrindų pobūdis, normų ir principų balanso santykis tiek sprendimų, tiek ir bylų atskyrimo argumentavime, galimas praktikos ydingumas, su tuo susijusios rizikos bei pranašumai prieš vertybiniu kriterijumi pagrįstas atskyrimo teorijas.

Tikslinga šią analizę pradėti kaip atspirties tašką naudojant praktikoje formalizuotų bei įtvirtintų pagrindų aptarimą. Siekiant segmentuoti analizę, galima išskirti šias praktikoje egzistuojančias pagrindų klases: naudojamas civilinėje teisėje bei naudojamas baudžiamojoje teisėje. Civilinėje teisėje naudojamus pagrindus savu ruožtu galima skirti į pagrįstus pinigine verte (pvz.: Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso⁴⁵ (LR CPK) 27 str. 1d. 1 p. – apygardos teismai pirmąją instancija nagrinėja bylas, kuriose ieškinio suma viršija vieną šimtą tūkstančių litų; LR CPK 341 str. 1d. 2 p. –

---

⁴⁵ ⁴⁵ Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Valstybės žinios, 2002, Nr.42 (*atitaisymas*));

su tam tikromis išimtimis kasacija negalima bylose, kuriose ginčijama suma yra mažesnė kaip penki tūkstančiai litų), byloje dalyvaujančiu asmeniu (pvz., LR CPK 27 str. 1d. 6 p. – apygardos teismai pirmąją instanciją nagrinėja bylas, kurių viena šalis yra užsienio valstybė) ir nagrinėjamu teisės institutu ar šaka (pvz.: LR CPK 27 str. 1d. 2 p. apygardos teismai pirmąją instanciją nagrinėja bylas dėl autorių neturtinių teisių gynimo; LR CPK 27 str. 1d. 4 p. apygardos teismai pirmąją instanciją nagrinėja bylas dėl bankroto ir restruktūrizavimo). Baudžiamojoje teisėje bylų atskyrimas taip pat gali būti siejamas su keliais skirtingos prigimties pagrindais: susijusiais išimtinai ir tiesiogiai su baudžiamojo įstatymo numatyta sankcija už nagrinėjamoje situacijoje inkriminuojamos veikos sankcija (pvz., Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso kodekso⁴⁶ (LR BPK) 418 str. 1 d. numato, kad baudžiamuoju įsakymu byla gali būti užbaigiama, jei už veiką gali būti skiriama piniginė bauda), nusikalstamos veikos pavojingumu ir veikos subjektais (pvz., LR BPK 225 str. 2d. 2 p. apygardos teismo trijų teisėjų kolegija pirmąją instanciją nagrinėja bylas dėl labai sunkių nusikaltimų arba bylas, kuriose kaltinamieji veikos padarymo metu buvo Respublikos Prezidentas, Seimo narys ir kt.).⁴⁷

Atkreiptinas dėmesys į faktą, kad šie pagrindai, kaip ir tie, kurie yra nustatomi teorijos, apibrėždami bylas, numato tam tikras ribas, už kurių atsidūrusios bylos laikytinos sunkiomis arba lengvomis. Egzistuoja ir tam tikras vakuumas: įstatymas numato, kad vienos bylos yra sunkios (priskiria jas aukštesnės pakopos teismams), o kitos lengvos (numato supaprastintą nagrinėjimo procedūrą), tačiau lieka bylų, nepriskirtų nė vienai kategorijai, tai tarsi „normalios“ bylos.

Kaip jau minėta, visi šie pagrindai formalūs – jų pritaikymas galimas silogistinio metodo pagrindu. Praktikoje naudojami atskyrimo metodai išvengia anksčiau aptartos problemos, kai visos bylos turi būti laikomos sunkiomis, nes jų priskyrimas vienai arba kitai kategorijai reikalauja principinio, vertybinio argumentavimo. Taigi, praktiniu požiūriu, tokie skyrimo pagrindai yra priimtini.

Kitas, visiems pagrindams bendras aspektas yra tai, kad sunkių bylų atskyrimas siejamas su vienu kriterijumi. Remiantis teleologiniu metodu, galima teigti, kad tikrasis atskyrimo kriterijus iš esmės yra grindžiamas galimomis bylos pasekmėmis – rezultatu.

---

⁴⁶ Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, išgaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.37-1341, Valstybės žinios, 2002, Nr.46 (*atitaisymas*));

⁴⁷ Pateikta klasifikacija yra orientuota į nagrinėjamą temą, joje pateikiami ne baigtiniai, bet pavyzdiniai pagrindų sąrašai. Panašia forma praktikoje bylų atskyrimas pasireiškia ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių teisėje (pvz. Vokietijos). Klasifikacijon sąmoningai neįtrauktas mažareikšmiškumas – tai ne pagrindas, o priešzastis bylą laikyti neturinčia pagrindo, ne byla. Teismo įsakymas civiliniame procese taip pat neįtrauktas, nes jis veikia egzistuoja tik kaip atskira proceso stadija, be to, nėra reikšmingas argumentacijos aspektu.

Todėl šioje vietoje atsiranda dualizmas: išsiskiria dvi sąvokos. Pirmoji – pagrindas, kuris buvo detalizuotas ir aptartas, antroji – priežastis. Būtent bylos rezultatas aptartuose atvejuose ir yra skyrimo priežastis, kuria remiantis formuojami atskyrimo pagrindai. Rezultatas gali būti įvardijamas tiek tiesiogiai (baudžiamasis įsakymas – galimas tik asmens laisvės nesuvaržantis rezultatas), tiek gali likti ir numanomas (bylos dėl prezidento padarytų veikų, bylos, kuriose viena iš šalių yra užsienio valstybė – rezultatas bus svarbus tarptautiniams santykiams, visuomeniniam gyvenimui ir kt.).

Priėjus prie išvados, kad bylos praktikoje dažniausiai išskiriamos ne pagal nagrinėjamo kazuso sudėtingumą, bet pagal pasekmių problematiškumą, keltinas klausimas, ar tai išvis yra sunkios bylos. Šioje vietoje susiduriama su vertybiniu sunkios bylos apibrėžimo problema. Jurisprudencija nepateikia šios problemos sprendimo: ji tik stengiasi atskleisti kriterijus ir būdus (normų aiškinimas, argumentavimas principais, teisės spragos, kolizinės normos), kurių pagrindu šios bylos skiriasi nuo lengvų bylų. Kitaip tariant, pateikiamas procesinis, o ne materialusis apibrėžimas. Kas visgi yra sunki byla savo turiniu: ar byla, kurią dėl nevienareikšmio reguliavimo yra sudėtinga išspręsti, tačiau savo rezultatu svarbi tik šalims dėl pastarųjų išimtinai asmeninių ambicijų patenkinimo, ar byla, kurioje reglamentavimas pateikia aiškų atsakymą, grįstina silogistinio metodo taikymu, tačiau kuri gali lemti tarptautinių santykių krizę, tarptautinės prekybos lėtėjimą, ekonomikos stagnaciją? Šioje vietoje tikslinga grįžti prie R. Dworkin'o argumentų klasifikacijos, skiriančios politinės nuostatos ir principo argumentus⁴⁸. Kaip jau minėta, R. Dworkin'as principo argumentus priskiria teisėjų vykdomai veiklai, o politinės nuostatos argumentus – įstatymų leidžiamajai. Tačiau toks požiūris visiškai neatitinka faktinės situacijos: kaip jau minėta, įstatymų leidėjas reikalauja, kad bylos, sunkios savo pasekmėmis, būtų nagrinėjamos aukštesnės kompetencijos teisme. Galimos trys tokio reglamentavimo priežastys:

1. Įstatymų leidėjas nori maksimaliai sumažinti bet kokios klaidos galimybę jautriuose, plataus masto pasekmes sukeliančiuose sprendimuose.
2. Įstatymų leidėjas preziumuoja, kad tam tikros sritys (tokios kaip patentai, bankroto procedūros) reikalauja platesnio požiūrio, išsamesnių žinių teisės taikyme nei kitos.
3. Įstatymų leidėjas nustato politinės nuostatos kriterijumi pagrįstus atskyrimo pagrindus, nes tikisi, kad būtent politinės nuostatos argumentais vadovausis

---

⁴⁸ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p.126-129

bylą nagrinėjantis teismas ir tokiu būdu aukštesnės pakopos teismus įgalina „kurti“ teisę.

Antroji priežastis yra įgali paaiškinti tik vienos sunkių bylų grupės atskyrimą ir jo pagrindus – tai bylos, skiriamos taikomos teisės šakos, instituto pagrindu. Tiek pirmoji, tiek iš dalies ir antroji priežastys remiasi aksioma, jog įstatymų leidėjas preziumuoja, kad sunkių bylų atskyrimas neįmanomas, todėl atskiria tas sritis, kuriose potencialiai gali formuotis didesnis sunkių bylų procentas ir jas spręsti paveda aukštesnės pakopos teismams – numato specialią nagrinėjimo procedūrą (jei sutiksime su faktu, jog aukštesnės pakopos teismo numatymas yra tam tikra prasme ir procedūra). Remiantis šiomis priežastimis ir jų analize, būtina išvada – nagrinėti pagrindai yra ne sunkių bylų, o grupių, kur tokių sunkių bylų kiekis yra didelis, atskyrimo pagrindai.

Pirmosios dvi priežastys yra nepajėgios paaiškinti pagrindų, atsirandančių dėl specifinio subjekto dalyvavimo atskiriamose bylose. Trečioji priežastis iš esmės kertasi su R. Dworkin'o siūlomu modeliu ir yra artima H. L. A. Hart'o požiūriui į teisėją, kaip į kuriantį teisę subjektą⁴⁹. Šis požiūris taip pat įgalina ir dar vieną sunkių bylų grupę, išskirtiną, remiantis reguliavimo kiekiu, – tai bylos, kurios yra visiškai sureguliuotos, kurių nereguliuoja kolizijoje atsiduriančios normos ir kurios visgi nėra lengvos dėl būtinybės nukrypti nuo reguliavimo⁵⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad praktika sunkias ir lengvas bylas skiria formaliais pagrindais. Formalūs pagrindai garantuoja galimybę praktikoje atskirti sunkias ir lengvas bylas, tačiau neužtikrina atskyrimo grynumo – išskiriamos ištisos bylų grupės ir, kadangi išskyrimo pagrindas yra ne bylos sunkumas, jose tik dalis bylų yra sunkios. Loginė ir teleologinė analizė leidžia teigti, kad sunkios bylos egzistuoja ne tik teisės spragų, kolizijų, bet ir išsamaus reguliavimo atveju. Taip pat pažymėtina, kad teorija, kaip ir praktika nėra linkusi pateikti tikslaus „sunkios“ bylos (bylos, kuriai taikomi aukštesni nagrinėjimo standartai) ar „lengvos“ bylos apibrėžimo. Bylų atskyrimas yra vykdomas per tam tikrus kriterijus, o ne pagal tikslų objekto nustatymą. Toks bylų skyrimas galimas vien silogistinio metodo pagrindu beveik absoliučiai eliminuojant principų argumentavimo elementą bei koncentruojantis ties norminiu reguliavimu, jo aiškinimu.

Kaip jau minėta, klausimas, ar byla yra sunki ar lengva, nėra ir negali būti savitiksliis: išsprendus ją, visada lieka esminė problema – kaip išspręsti bylą. Kadangi šiame skyriuje analizuojama, kokio argumentavimo pagrindu bylos yra išskiriamos praktikoje ir kokiais kriterijais remiantis nustatomi šie pagrindai, būtina pažvelgti ir į tai,

---

⁴⁹ Plačiau žr. sk. 5.1. Teisėjas kūrėjas

⁵⁰ Plačiau – 2.4. Teisės normomis sureguliuotos bylos

kokį teisės normų, jų aiškinimo bei principų balanso santykio modelį tiesiogiai ar bent iš dalies numato įstatymų leidėjas konkrečioms byloms.

Paprasčiausias atsakymas pateikiamas lengvų bylų atvejams. Įstatymo skiriamos lengvos baudžiamosios bylos (galimos užbaigti teismo įsakymu) be formalių reikalavimų veikai (inkriminuojama veika turi atitikti tam tikrus kriterijus) nustato ir reikalavimus bylos turiniui (asmuo atlygina žalą ir iš esmės sutinka su inkriminuojama veika bei skiriama bausme), iš esmės atitinka vieną iš Allan'o C. Hutchinson'o skiriamų bylų tipų: aiškios aplinkybės ir aiški teisė (nekyla ginčo nei dėl faktų, nei dėl teisės). Tokios bylos neabejotinai priskirtinos lengvoms byloms, kurių sprendimui yra visiškai pakankamas silogistinio metodo taikymas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teisinis reglamentavimas labai daug dėmesio skiria užtikrinimui, kad asmens teisės nebūtų pažeistos priskyrimu bylą lengvoms – nustato lengvą skyrimo pasekmių likvidavimo (perėjimo prie reguliaraus proceso) procedūrą (bylos priskyrimas lengvoms yra visiškai priklausomas nuo bylos suinteresuotų asmenų valios, kiekviena jų turi „veto“ teisę sprendimo dėl priskyrimo atžvilgiu).

Sudėtingiau pateikti atsakymus kitų bylų atveju. Tai lemia visų pirma jų daugialypis pobūdis. Jis pasireiškia dviem aspektais:

- 1) atskirtos bylos nėra išgrynintos: dalis atskiriamų bylų yra sunkios dėl savo rezultatų, o ne reglamentavimo, todėl nereikalauja išskirtinių argumentacijos metodų bei priemonių.
- 2) egzistuoja didelė bylų, kurios nepriskiriamos nei sunkioms, nei lengvoms, masė. Joje esančios bylos yra įvairios tiek savo faktais, tiek savo pasekmėmis, tiek ir teisinio reguliavimo apimtimi bei kokybe.

Aptarti neatskirtų bylų sprendimo variantų praktiniu aspektu yra neįmanoma dėl jų neapibrėžtumo ir netikslinga atsižvelgiant į tyrimo teorinį pobūdį. Apibendrinant galima teigti, kad ši mišri bylų masė turi būti analizuojama pagal bendruosius šiame darbe pateikiamus metodus: sprendžiant jų priskyrimo klausimą ir tada priimant atitinkamais metodais grįstą sprendimą.

Atskirtų bylų sprendimas priklauso nuo šiame skirsnyje aptarto⁵¹ priežasties, kurios pagrindu jos išskiriamos, suvokimo. Jei byla sprendžiama, kaip atspirties tašką naudojant vieną iš pirmųjų dviejų priežasties modelių (platesnio požiūrio reikalaujančios bylos; bylos, kurių tarpe potencialiai yra daug sunkių bylų), susiduriama su objektyvia būtinybe į gautą rezultatą žvelgti pakartotinai, priimti situacijai adekvatų sprendimą dėl

---

⁵¹ HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer. Oxford Journal of Legal Studies 86-110, 1982;

priskyrimo ir, vadovaujantis teorijos siūlomais modeliais, pagal gautą tarpinį (bylos priskyrimo) rezultatą siekti galutinio sprendimo.

Kiek kitokia situacija yra akceptuojant trečiąją priežastį (pagrįstą politinės nuostatos akcentavimu). Pats priežasties aiškinimas tokiu keliu generuoja būtinybę materialiu aspektu atsiriboti tiek nuo normų, jų aiškinimo, tiek ir nuo principų balanso santykio argumentavime ir absoliutinti politinės nuostatos argumentus tokiu būdu suteikiant bylą nagrinėjančiam subjektui teisėkūros galias⁵². Tokiu atveju teisėjas įgyja plačią diskreciją ta prasme, kuria ją aiškina H. L. A. Hart'as⁵³. Teisės normų aiškinimas bei principų balansas taikomas tiek, kiek jis neprieštarauja politinės nuostatos diktuojamiems sprendimams, nes byloje siekiama išsiaiškinti ne tai, kaip yra (kuri iš bylos šalių teisę turi), o nuspręsti taip, kaip būtų geriau (priimti tikslingą, visuotiniu poreikiu grįstą sprendimą). Todėl teisės normos ir principai gali figūruoti tik kaip formalus politiškai tikslingo sprendimo pagrindimas.

Skirtingus požiūrius galima taikyti atskiroms išskiriamų bylų kategorijoms taip kiek sumažinant subjektyvaus sprendimo galimybes. Įstatymų leidėjo vykdomas bylų atskyrimas, nors ir atrodo formalus bei paprastinantis procesą, užtikrinantis operatyvumą, ekonomiškumą principų procese efektyvumą, kelia ir tam tikrus šalutinius poveikius: veikia teismo vaidmens suvokimo koncepciją, bylų sprendžiančių asmenų galias daugiau ne varžo, o priešingai – jas plečia kartu parodydamas, kad R. Dworkin'o teorija yra labiau preskriptyvaus, o ne deskriptyvaus pobūdžio.

---

⁵² DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p. 126-129

⁵³ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 417-422

4. TEISMO DISKRECIJA KAIP PRIELAIDA TINKAMAM SUNKIŲ BYLŲ SPRENDIMUI

Sunkiose bylose negalima pasitelkti silogistinio metodo ir logikos metodų pagrindu automatiškai generuoti atsakymo – joms būtinos kitokio pobūdžio teismo veiklos prielaidos, leidžiančios pateikti atsakymą ten, kur susiduriama su reguliavimo trūkumu, nebuvimu arba netinkamu reguliavimu. Tokia prielaida – teismo diskrecija.

Pirmas klausimas, kurį reikia išsiaiškinti, norint pilnavertiškai analizuoti tokių prielaidų egzistavimą, yra klausimas, ko tomis priemonėmis siekiama. Tai reiškia, kad yra būtina atsakyti, kokio sprendimo norima, yra tikimasi: absoliučios tiesos, vienintelio ir neginčijamo atsakymo ar objektyvaus, tinkama argumentacija pagrįsto sprendimo. R. Dworkin'as nuo galimybės pateikti vienintelį atsakymą sunkiose bylose griežtai atsiriboja ir kartu nepriima bendrosios filosofijos tezės-aksiomos, tvirtinančios, kad teiginys negali būti teisingas, jeigu jo negalima įrodyti esant teisingu.⁵⁴ Šioje vietoje būtina pabrėžti žodžio „įrodyti“ reikšmę. Neneigiama būtinybė sprendimą argumentuoti, kad jis būtų teisingas, tačiau kartu ir atmetama prievolė parodyti jį kaip neišvengiamą būtinybę. Toks požiūris siejasi su anglosaksų teisės valstybėse plačiai paplitusių sąvokų *proof on the balance of probabilities* ir *proof beyond reasonable doubt*⁵⁵ naudojimu. Šie skirtingi įrodymų standartai taikomi skirtingoms byloms: mažesni reikalavimai keliami civilinėms byloms, didesni – baudžiamosioms. Tai irgi savotiškas bylų skirstymas. Baudžiamosios bylos susijusios su pamatinių asmens teisių ir laisvių ribojimu, todėl savo pasekmėmis galėtų būti laikomos sunkiomis. Tačiau jų atskyrimas (kitaip nei didžiosios dalies pasekmių pagrindu skiriamų bylų atveju) yra pagrįstas ne visuotiniu interesu (tai leidžia kelti klausimą dėl politinės nuostatos, kaip sprendimo pagrindo naudojimo), bet individo apsaugos būtinybe. Todėl tai duoda ir priešingą atsakymą teismo veiklos analizei – jo

---

⁵⁴ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p. 125-126

⁵⁵ BITINAITĖ, V. Mokomasis anglų ir lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. Vilnius: Eugrimas, 2002;

galias dėl bylos sudėtingumo ne plečia, o siaurina. Paprastą ir neabejotiną įrodymą dėl sprendimo teisingumo gali duoti tik silogistinio metodo pagrindu atlikta loginė tinkamai teisiškai sureguliuotos bylos argumentacija. Kontinentinės teisės valstybėse tai būtų aiškiai įstatymų leidėjo nustatytais normomis sureguliuota situacija. Reikalavimas bylą spręsti naudojant išimtinai silogistinį metodą, jam neduodant atsakymo, kitokiais būdais gaunamą atsakymą laikyti neteisingu, užtikrina, kad individo teisės nebus nepagrįstai suvaržytos. Tuo tarpu teisėjas, suteikęs jam diskreciją, tokio nepažeidimo užtikrinti negali dėl daugybės faktorių: 1) išankstinio nusistatymo, susipažinus su išoriniu bylos vaizdu (nesigilinus į įrodymus), ir inertiškumo – nenoro nusistatymą keisti; 2) potraukio vadovautis visuomeninio intereso gynimo taisykle; 3) baimės suklysti ir išteisinti kaltą asmenį ir kt. Šioje bylų kategorijoje susidaro paradoksali situacija, kurioje įstatymų leidėjas, artikuluojantis plačios visuomenės interesus, yra labiau linkęs ginti individą, o teisėjas, turintis galimybę į atvejį žvelgti individualizuotai, - visuomenės interesą. Tokią specifiką lemia faktas, kad baudžiamosiose bylose, iš esmės užtikrinant kaltinamojo privilegijuotą padėtį, yra tik ginamos jo teisės, bet nesusiduriama su esminiu poreikiu padėti, leisti, sankcionuoti, jas įgyvendinti.

Teigti vienintelio atsakymo sunkioje byloje įmanomumo negali ir H. L. A. Hart'o teisę kuriančio teisėjo teorijos šalininkai: įvedus vienintelio galimo atsakymo taisyklę, kūrimas taptų neįmanomas. Tam, kad sprendimas taptų vienintelis logiškai įmanomas ir galimas įrodyti, jis turėtų būti mechaniškai logiškai išvedamas iš pozityvioje tikrovėje egzistuojančių elementų (teisės normų ir faktinių aplinkybių) ir taptų ne kūrybos, bet mechaninės veiklos rezultatu. Kaip statybininkas nekuria namo (jį kuria architektas), taip ir teismas tokioje byloje neatliktų kūrybos, nes nebūtų esminio jos elemento – laisvės.

Klausimas, ar egzistuoja vienintelis teisingas atsakymas, glaudžiai siejasi su teisingo atsakymo, kaip tokio, egzistavimu. Kelių teisingų atsakymų egzistavimo akceptavimas lemia ir logiškai neišvengiamą išvadą dėl to, kad teisingas atsakymas turi egzistuoti, bylos turi teisingą sprendimą (sprendimus). Klausimas kyla tik, ar visi galimi sprendimai yra teisingi. Nesant objektyvios galimybės patikrinti sprendimo teisingumą (tai lemia įvairūs faktoriai: kalbos neapibrėžtumas, negalimumas nustatyti absoliučiai visas bylos aplinkybes, teisėjo žmogiškasis subjektyvumas, argumentavimo ribotumas apimties požiūriu), negalima paneigti jo egzistavimo. Nepažinumas nereiškia egzistencijos paneigimo. Tačiau, nesant galimybės pasiekti rezultatą, jį pozityviai įvertinti ir „paliešti“, tikėjimas jo egzistavimu yra savo esme panašus į religinį tikėjimą aukštesne valia. Šis panašumas lemia ir tokio sprendimo pripažinti sprendimą teisingu procedūrą bei sąlygas: daugumos valios sutikimas, „patikėjimas“ sprendimo teisingumu leidžia manyti

jį esant teisingą. Atmetant tikėjimo elementą, kaip sprendimo patikrinimo kriterijų, nustatant sprendimo teisingumą, galima remtis aukštesnio teismo atliekamu patikrinimu ir jo rezultatais. Bet kuriuo atveju yra tikrinamas tik vieno, teismo jau pasirinkto bylos sprendimo teisingumas; tai jokių būdu neatmeta tikimybės, kad kaip teisingas būtų pripažįstamas ir kitas, jo diskrecijos rezultate sugeneruotas sprendimas.

Sutinkant, kad egzistuoja keli sunkios bylos sprendimo variantai, būtina suteikti teismui galimybę pasirinkti vieną iš jų – suteikti teismui diskreciją. Nors šio darbo tikslas tikrai nėra dar vienas filologijos traktatas, tačiau, norint tinkamai suvokti nagrinėjamą klausimą, būtina atlikti ir lingvistinę vartojamų sąvokų analizę, pažvelgti ir į lingvistinių šaltinių pateikiamus aiškinimus.

Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokį žodžio *diskrecija* apibrėžimą: „Diskrecija – pareigūno ar valstybės instancijos teisė spręsti kokį nors klausimą savo nuožiūra.“⁵⁶ Šį apibrėžimą tikslinga analizuoti trijų elementų aspektu – subjekto, teisės spręsti ir galimybės spręsti savo nuožiūra.

Subjektas – išimtinai valdinių įgalinimų požymį turintis asmuo (pareigūnas arba institucija). Šiame darbe diskrecija nagrinėtina vien tik kaip teismo disponuojama diskrecija, o kitų asmenų diskrecija bei privačių asmenų laisvė bus aptariama tik tiek, kiek tai yra reikalinga bendram nagrinėjamos problematikos atskleidimui.

Teisė spręsti – žodynas diskreciją apibūdina kaip teisę priimti sprendimus (spręsti kokį nors klausimą). A. Vaišvilos⁵⁷ teisių ir pareigų vienovės kontekste toks sąryšis galėtų būti atspindėtas taip: teismo teisė spręsti = asmens pareiga paklusti. Toks traktavimas būtų itin susiaurinantis realų vaizdą. Būtina įvertinti aplinkybę, kad diskrecija teismui yra ne tik teisė – ji yra ir pareiga išspręsti bylą. Teismas ne gali, bet privalo priimti sprendimą (sprendimo nepriėmimą būtina skirti nuo sprendimo nepriimti sprendimo).

Spręsti klausimą savo nuožiūra – būdas, kuriuo yra priimamas sprendimas. Teiginį „savo nuožiūra“ galima suvokti ir vertinti itin siauriai, suabsoliutinant iki visiškai nevaržomo sprendimo, nesąlygojamo nei sveiko proto, nei visuomenės veiksmų. Vadovaujantis tokiu požiūriu, teismai neturi diskrecijos – jų laisvė nėra tokia absoliuti, niekas nesiginčys, kad teismas savo laisvame apsisprendime turi vienokias ar kitokias ribas, yra varžomas teisės bei kitų veiksmų. Taigi, toks absoliutinantysis požiūris būtų išimtinai absurdiškas ir toliau plėtojamas galėtų vesti iki laisvės nuo gamtos dėsnių

---

⁵⁶ VYRIAUSIOJI ENCIKLOPEDIJŲ REDAKCIJA, atsakingasis redaktorius Kvietkauskas, V. Tarptautinių žodžių žodynas; Vilnius. 1985;

⁵⁷ VAIŠVILA, Alfonsas. Teisės teorija. Vilnius: Justicija, 2000;

teigimo. Akivaizdu, kad „savo nuožiūra“ visų pirma reiškia laisvę priimti sprendimus tam tikrose ribose.

Pateikta analizė leidžia preliminariai apibendrinti, jog teisėjo diskrecija pasireiškia jo pareiga laisvai spręsti bylas tam tikrose ribose. Diskrecijai ribas nustato argumentai, metodai, kuriais teisėjas yra priverstas remtis. Būtent šie ribojantys elementai ir yra sprendimo pagrindas, o diskrecija veikia kaip įrankis, jų pritaikymo būdas ir būtina sąlyga. Akceptuojant diskreciją, kaip neišvengiamą sunkių bylų sprendimo elementą, reikia nustatyti, kas visgi yra „patrankos, galinčios sumažinti netikrumą sunkiose bylose“⁵⁸. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, diskrecijos ribojimas aptartinas tik tuo aspektu, kiek ribojimas yra sąlygojamas teisinių kategorijų, socialinius ribojimo aspektus paliekant nuošalyje.⁵⁹

Teisė negali egzistuoti situacijoje, kai teismo sprendimai yra visiškai laisvi. Net ir maksimaliai atmetant norminio reguliavimo būtinybės elementą, susiduriama su bent jau procesinio, procedūrinio pobūdžio normų būtinybe: nesant jų, net nebūtų galima kalbėti apie teisę kaip apie tvarką, nes tvarkos egzistavimui būtinas bent jau dėsnių, pagal kuriuos ji veikia, egzistavimas. „Tvarka – padėtis ar veikimo būdas, atitinkantis nustatytus reikalavimus“⁶⁰. Pagal šį apibrėžimą teisė, pretenduodama būti visuomenine tvarka, privalo laikytis bent jau minimalių „nustatytų reikalavimų“. Vadinasi, visų pirma tokie reikalavimai yra teisės normos, galinčios, priklausomai nuo teisės suvokimo, riboti diskreciją, o ne principai, nustatantys tik bendras veikimo kryptis.

4.1. Normos kaip diskreciją ribojantis (apsprendžiantis) veiksnys

Priklausomai nuo bylos sudėtingumo skiriasi ir diskrecijos apribojimo intensyvumas. Skiriant sunkias ir lengvas bylas, nustatyta, kad pagrindinis kriterijus jų atskyrimo yra norminio reguliavimo intensyvumas, jo nebuvimas arba trūkumas. Lengvųjų bylų atveju norminio reguliavimo intensyvumas yra maksimalus – įgalinantis bylas spręsti silogistiniu metodu ir tokiu būdu eliminuojantis sprendžiantį diskrecijos vaidmenį. Būtent sprendžiamąjį, nes visiškas eliminavimas nėra galimas (bent jau dalyje atvejų): logikos metodai įgalina įvairius sprendimo variantus, generuojančius tą patį

---

⁵⁸ HERRERO, Mariano Magide. Judicial Interpretation: Hart and European Legal Reasoning. Statute Law review, Volume 20, number 2, 1999; p. 165

⁵⁹ Apie socialiniu diskrecijos ribojimo aspektus: GUMBIS, Jaunius. Teisinė diskrecija: socialinis požiūris. Teisė, 52 numeris, 2004;

⁶⁰ VYRIAUSIOJI ENCIKLOPEDIJŲ REDAKCIJA. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1999;

atsakymą. Teismas yra laisvas šiose situacijose pasirinkti sprendimo variantą, tačiau net ir čia jo laisvė ribojama – jis yra varžomas būtinybės pasirinkti argumentavimo seką, geriausiai įtikinančią bylos baigtimi (negali pasirinkti neracionaliai išstetos reguliavimo sekos, negali trumpinti, praleisti loginio argumentavimo dalių). Tokiu atveju diskrecija yra orientuota ne į bylos rezultatą, bet į argumentavimą. Tačiau net ir šiuo atveju diskrecijos įgyvendinimas turi praktinę reikšmę: kaip jau minėta, sprendimo teisingumas gali būti „testuojamas“ ir visuomenės (daugumos) nuomonės pagrindu, todėl netinkamas diskrecijos įgyvendinimas gali sąlygoti sprendimo traktavimą kaip neteisingą. Tai taip pat parodo, kad teisingas privalo būti ne tik sprendimas, kaip rezultatas, bet ir sprendimo motyvacija, argumentai.

Akivaizdu, kad sunkiose bylose teisėjo diskrecijos priklausomybė nuo normų ir jų reguliavimo yra daug mažesnė nei lengvose bylose: kadangi sunkios bylos pasižymi minėto reguliavimo trūkumu, jose sprendimas negali būti determinuojamas teisės normų ir silogistinio jų taikymo. Nepaisant teisinio neapibrėžtumo pobūdžio, diskrecija pasireiškš vienodu mastu, tačiau skirtinga apimtimi. Mastas šiuo atveju suvokiamas kaip laisvės diskrecijoje kiekis, o apimtis – kaip diskrecijos pagrindu priimamų sprendimų apimama sritis.

Diskrecijos mastas, nepaisant teismo veiklos suvokimo (tiek teismo kuriančio, tiek teisę atrandančio ir taikančio atveju), teisės normų, kaip pozityvios teisės išraiškos priemonių, požiūriu yra absoliutus, nebent pačios pozityviai išreikštos normos numato tam tikras nereguliuotų atvejų sprendimo taisykles.

Skirtingai nei diskrecijos mastas, kuris yra indiferentiškas norminiam reguliavimui, diskrecijos pasireiškimo sritis yra ribojama priklausomai nuo norminio reguliavimo trūkumo apimčių:

1) teisės normomis nereguliuotose bylose teismo diskrecijos apimtis yra neribojama teisės normų: teisėjas yra laisvas sukurti naują reguliavimą arba identifikuoti esamą (netolygu, koks yra požiūris į jo veiklą) visais bylos aspektais. Esamos procesinės normos įtakoja ne materialinių normų turinį, o jo nustatymo procesą;

2) teisės normomis neaiškiai arba nepakankamai sureguliuotose bylose teismo diskrecijos apimtis ribotesnė – ji pasibaigia su nereguliuotų ar neaiškiai sureguliuotų bylos aspektų apsprendimu, tačiau negali apimti jau normomis sureguliuotų vietų;

3) bylose, susiduriančiose su koliziniu reguliavimu, teismo diskrecija apribojama pozityvių normų nustatytų sprendimo variantų pasirinkimu (diskrecijos apimtis apsiriboja teisės, reglamentuojančios konkrečios kolizijos sprendimą, nustatymu, tačiau nepalieka teisės modifikuoti patį reguliavimą neteigiant reguliuojančių normų neteisingumo);

4) teisiškai sureguliuotos bylos diskrecijos apimtimi yra artimos nesureguliuotoms byloms (tai lemia jų panašumas teisinio reguliavimo kiekio požiūriu). Jose diskrecijos apimtis yra ribojama paneigto norminio reguliavimo apimtimi.

Teisės normos, tiesiogiai nepaliesdamos diskrecijos masto ir ribodamos jos apimtį, nusako ne diskrecijos pasireiškimo pobūdį, bet jo galimumą ir leidžiamumą atskiroms sritims.

4.2. Teisės sisteminis pobūdis kaip diskreciją ribojantis veiksnys

Anksčiau analizuotas teisės integralumas pasireiškia ne tik minėtu teisiškai sureguliuotų bylų priskyrimo sunkioms aspektu. Požiūris į teisę, kaip sistemą, kelia savo reikalavimus ir diskrecijos įgyvendinimui. Teisėjas, įgyvendinamas savo diskreciją, privalo atsižvelgti į teisę, kaip į vientisą reiškinį, ir, sprenddamas bylą, remtis tokiu reguliavimu, kuris nepažeistų bendro šios sistemos integralumo.⁶¹

Teisė, kaip sistema, susideda tiek iš teisės normų, tiek iš teisės principų (klausimas yra keltinas tik dėl jų tarpusavio santykio ir kilmės priklausomybės), todėl ir jos sistemiškumą lemia abu šie elementai. Diskrecija teisės, kaip sistemos, požiūriu yra ribojama tiek apimties, tiek ir masto prasme.

Mastas yra ribojamas reikalavimu nepažeisti sistemos darnos nustatant jai nebūdingą reguliavimą ir jo pagrindu priimant sprendimą. Sistema reikalauja konstatuojamo reguliavimo integralumo sistemos atžvilgiu, tai teisėjo diskreciją apriboja sprendžiant, koks reguliavimas yra galimas konkrečiu atveju.

Sistema negali būti neapibrėžta – turi turėti savo ribas. Teisės ribotumas teisėjo diskreciją riboja apimties požiūriu neleisdamas reguliuoti klausimų, nepatenkančių į teisės reguliavimo sritį. Taip teisės sistema apsaugoma nuo kitų sistemų (tokių kaip moralė) funkcijų perėmimo (tai yra ir tam tikra apsauga nuo „ne bylų“ sprendimo).

Normos, kaip sistemos dalis, šiuo aspektu taip pat riboja diskreciją ir apimties, ir masto prasme, tačiau tai nepaneigia, ankstesnio teiginio, jog norminis reguliavimas yra nukreiptas tik į diskrecijos ribojimą apimties požiūriu, nes šiuo atveju apie normas kalbama ne kaip apie pavienius elementus, bet kaip apie sistemą (sistemos dalį). Normos, kaip pavieniai elementai, negali apriboti diskrecijos masto sunkiose bylose, nes jis pasireiškia tokiose vietose, kur pozityvus norminis reguliavimas tiesiogiai nepasireiškia.

---

⁶¹ CORLETT, J. Angelo. Dworkin's empire strikes back!. Statute Law Review, Volume 21, Number 1, 2000; p. 53-56 psl.

4.3. Diskrecijos pasireiškimas kaip diskreciją ribojantis veiksnys

Teisinės sistemos vientisumą užtikrina ir dar vienas veiksnys – vieninga teismų praktika. Jos nuoseklumo, nekintamumo akcentavimas tiek praktikoje, tiek norminiame reguliavime bei doktrinoje kartu reiškia ir pačios teisės darnos užtikrinimo svarbą, akcentavimą. E. Kūris teigia, kad, „be abejo, Konstitucinio Teismo diskrecija pirmąjį Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo dešimtmetį, kol doktrina tik gimsta, yra gerokai platesnė nei vėliau, kai ši doktrina plėtojasi ir „iš savęs“, t. y. savo pačios pagrindu. Bet realizuodamas šia diskrecija Teismas ne tiek improvizuoja, kiek susaisto save.“⁶². Ši teiginį galima pritaikyti ir bendrosios kompetencijos teismams: jų diskrecija stadijoje, kai dar neegzistuoja išplėtotą teismų praktika, yra daug platesnė nei diskrecija vėlesniu laikotarpiu. Galima teigti, kad pati teismo diskrecija, tiksliau, jos pasireiškimas taip pat yra faktorius, ribojantis vėlesnių teismų diskreciją.

E. Kūrio teigimu, Konstitucinis Teismas turi gana plačią diskreciją, „kurią *ineralia* liudija išoriškai beveik nekontroliuojama galimybė koreguoti savo paties generuojamą doktriną.“⁶³. Vadinasi, kuo mažesnė išorės kontrolė, tuo didesnis diskrecijos laipsnis. Kontrolės kiekis priklauso nuo teismo pozicijos teismų hierarchijoje – kuo aukštesnis teismas, tuo mažiau jis yra kontroliuojamas. Nors citatoje minima išorinė kontrolė, tokia laikytina ir aukštesnių teismų (ne to paties teismo teisėjų) galimybė tikrinti sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą tokiu būdu koreguojant žemesnių teismų generuojamą doktriną. Aptariant bylų skyrimo pagrindus, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas bylas, sunkias savo pasekmėmis arba potencialiai sunkias bylas, yra linkęs perduoti aukštesnės pakopos teismams, kaip aukštesnės kompetencijos subjektams. Ši diskrecijos analizė leidžia teigti, kad, be kompetencijos, tokio priskyrimo pagrindas yra ir platesnė diskrecija. Diskrecijos pasireiškimas, kaip ją ribojantis veiksnys, veikia tiek jos masto, tiek ir apimties ribojimo linkme. Mastą, kaip laisvės kiekį, riboja sisteminis pobūdis, reikalaujantis vieningos teismų praktikos, o apimtį – ankstesnių sprendimų pagrindu nubrėžtos teisės ribos, kurios turi įtakos ne tik konkrečiam nagrinėjamam atvejui.

---

⁶² KŪRIS, Egidijus. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Seimo Kronika, Nr. 13 (219), 2002 05 13; p. 766.

⁶³ KŪRIS, Egidijus. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Seimo Kronika, Nr. 13 (219), 2002 05 13; p. 766.

A. Barak teigia, kad diskrecija – tai „neišvengiamas teisės taikymo palydovas“⁶⁴. Šis teiginys pasižymi vertybiniu neutralumu: konstatuoja ne reikalingumą, teigiamą aspektą, bet neišvengiamumą. Neutralumas leidžia objektyviai žvelgti į diskreciją neteigiant jos pranašumo (tai galbūt sąlygotų sunkių bylų sprendimo metodų perkėlimą į lengvas bylas), bet ir neteigiant jos ydingumo (tai galėtų sąlygoti diskrecijos atmetimą sunkiose bylose, o kartu – ir tokių bylų koncepcijos atmetimą). Vadinamieji diskrecijos pranašumai, siekiant objektyvumo, laikytini neišvengiamumą sunkiose bylose lemiančiais veiksniais, o minusai – absoliutumą paneigiančiais.

J. Gumbis išskiria tris diskrecijos aspektus: 1) diskrecija, kaip teisėjo teisė pasirinkti principus, pagal kuriuos jis veiks; 2) diskrecija, kaip vieno teisės subjekto vienašališkai pasirinktas sprendimas, kuris liečia kitus subjektus; 3) diskrecija, kaip pasirinkimas iš to, ką leidžia teisė⁶⁵. Aspektuose diskrecija akcentuojama kaip teisė, nors ji pasireiškia dviem aspektais: tiek kaip teisė, tiek kaip ir pareiga rinktis. Teisėjas turi laisvę tik pasirinkime, tačiau ne jo galimume.

4.4. Gairės ir principai bei procesinės taisyklės kaip faktoriai, ribojantys diskreciją⁶⁶

J. Gumbis, be kitų diskreciją ribojančių elementų, išskiria procesines taisykles ir gaires bei principus⁶⁷. Tai atliekamo tyrimo atžvilgiu reikšmingiausi ribojimo kriterijai. Sutinkant, kad sunkios bylos, susidurdamos su norminio reguliavimo trūkumu, neišvengiamai sprendžiamos diskrecijos pagrindu, logiška išvada, kad principų balanso ir normų aiškinimo santykį argumentavime bei reguliavime sprendžia šių elementų įtaka diskrecijai. Materialinių normų įtaka jau buvo aptarta. Procesinės normos sprendimą įtakoja per reikalavimus, taikytinas procedūras, kurių nuodugniai laikantis sprendimo priėmimo diskrecija gali būti apribota iki minimalaus pasirinkimo logiškai ir teisiškai priimtinių sprendimų. Proceso normos (skirtingai nuo materialinių normų) yra daugiau ar mažiau indiferentiškos nagrinėjamam atvejui, todėl jų požiūriu bylų išskyrimas kaip sunkių dėl reguliavimo trūkumo yra labai ribotas, o tai sąlygoja diskrecijos ribojimo procesinėmis taisyklėmis neišvengiamumą.

Principai ir gairės yra įvardijami kaip galimos diskrecijos ribojimo priemonės. Jie, labiau orientuodamiesi į tikslą (tokį kaip vaiko gerovė, žodžio laivės užtikrinimas), yra

⁶⁴ BARAK, A. *Judicial Discretion*. London: New Haven & London, 1989;

⁶⁵ GUMBIS, Jaunius. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris. *Teisė*, 52 numeris, 2004; p. 11

⁶⁶ GUMBIS, Jaunius. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris. *Teisė*, 52 numeris, 2004; p. 2

⁶⁷ GUMBIS, Jaunius. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris. *Teisė*, 52 numeris, 2004;

platesnio pobūdžio nei normos, palieka mažiau „nepaliestų“ klausimų nei jos, todėl savo esme plačiau (nors ir ne taip intensyviai) riboja diskrecijos pasireiškimą.

Apibendrinant galima teigti, kad diskrecija, kaip neišvengiamybė sunkiose bylose, principų balanso ir normų aiškinimo santykį įtakoja per jų galimybę ją riboti. Diskrecija yra ribojama tiek normomis, tiek ir principais, skiriasi tik ribojama diskrecijos sritis ir intensyvumas. Norminio reguliavimo trūkumas, galintis sudaryti prielaidas atskirais atvejais teigti principų absoliutumą, yra atsveriamas procesinio pobūdžio normų bei teisės, kaip sistemos, reikalavimų. Be to, normos bei doktrina, plačiai įtvirtindamos teismų praktikos vientisumo bei nuoseklumo reikalavimus (tokios normos irgi turi procesinį pobūdį), diskreciją apriboja jos pačios rezultatais.

5. TEISĖJO VAIDMUO IR JO ĮTAKA NORMŲ AIŠKINIMO BEI PRINCIPŲ BALANSAVIMO SANTYKIUI

Akivaizdu, kad teisėjo argumentavimo metodiką, būdus, vienu ar kitu iš jų dominavimą sunkiose bylose sąlygoja teisėjo vaidmens suvokimas. Kaip viena iš sunkių bylų sprendimo sąlygų buvo analizuota diskrecija. Nekyla klausimas dėl teisėjo, kuris kuria teisę, diskrecijos. Vien pats kūrimo procesas suponuoja laisvės buvimą: teisėjas teisę ne gamina (pagal šablona, pavyzdį), ne kopijuoja, o kuria. Šiuo atveju teisėją greičiau galima pavadinti menininku, o ne amatininku. Tačiau teisėjo diskrecija niekada nėra absoliuti. Nagrinėjant diskreciją, kaip viena iš sprendimo teisingumo patikrinimo sąlygų buvo paminėtas ir sprendimo akceptavimas; todėl kyla klausimas, ar teisėjas kaip ir menininkas turi įtikti savo kūrybos vartotojui – visuomenei? Ar visuomenės nuomonė šiuo atveju yra pagrindinis ribojantis veiksnys?

Kitas požiūris: teisėjas – taikytojas, asmuo, kuris suranda šablona ir jį pritaiko. Akivaizdu, kad tokio teisėjo vaidmuo, disponuojant diskrecija, yra žymiai labiau suvaržytas. Tačiau ar tai reiškia visišką diskrecijos nebuvimą? Jei taip, tampa visiškai nesuvokiama, koku būdu atsiranda tarpusavyje stipriai prieštaraujantys sprendimai atskirose bylose. Tokį teismų „nuomonių“ išsiskyrimą galima pateisinti tik dviem būdais: arba pripažįstant, kad teisėjai teisę kuria, o ne taiko, arba teigiant, kad net taikydami teisę jie išlaiko tam tikrą diskreciją.

Pagrįstai galima teigti, kad skirtingas teisėjo vaidmens vertinimas gali duoti skirtingus atsakymus į klausimus, kokia diskrecija teisėjas disponuoja ir koku būdu jis tai daro (turėtų daryti).

5.1. Teisėjas kūrėjas

Kaip jau minėta, nei H. L. A. Hartas nei R. Dworkinas iš esmės nesikrato sunkesnių nei įprasta bylų egzistencijos, tačiau konfliktuoja dėl tokių bylų sprendimo

būdų. Diskusija užsimezga atsakant į klausimą, kuo vadovaudamasis ir koku pagrindu (t.y., kuo ribodamas savo apsisprendimo laisvę - „diskreciją“) teisėjas priima ar turėtų priimti sprendimus. O tai jau yra teisėjo veiklos suvokimo klausimas. H. L. A. Hart'as teisėją vertina kaip kuriantį teisę, tuo tarpu R. Dworkinas jam tokių teisių nesuteikia.

Visgi R. Dworkinas taip pat neapsieina be būtinybės taikyti naujas, t.y., nesamas normas: „...kol byla neišspręsta, norma neegzistuoja; naują normą teismas priima ir pritaiko remdamasis principais“⁶⁸. Šioje citatoje taip pat kalbama apie naujos normos priėmimą ir pritaikymą. Tačiau tarp šio teiginio ir H. L. A. Hart'o siūlomo varianto yra esminis skirtumas: tai laikas (R. Dworkinas akcentuoja, kol byla neišspręsta, norma neegzistuoja. H. L. A. Hart'o požiūriu, toks aiškinimas nepriimtinas, nes nesant reguliavimo pritaikoma nauja, sukurta norma, todėl ji turi būti sukuriama prieš išsprendžiant bylą). Todėl šioje vietoje R. Dworkin'o normos „priėmimas“ pasireiškia daugiau kaip esamo reguliavimo akceptavimas (pripažinimas, „priėmimas“ į teisės normų sistemą), o ne kaip jo sukūrimas (kaip įstatymo, kito teisės akto priėmimas).

Visa kuriančio teisėjo koncepcija remiasi tuo, kad „kiekvienoje teisės sistemoje yra tam tikrų teisiškai nereguliuotų atvejų“⁶⁹. Būtent tokių atvejų egzistavimas ir yra teisėjo, kuriančio teisę, įvaizdžio pagrindas. Nesigilinant į tokio požiūrio teisingumą, visgi būtina nustatyti ribojimus, kuriuos patiria teisėjo diskrecija sunkioje, t.y., nereguliuotoje byloje. H. L. A. Hartas teisėjo galias vadina „epizodiškomis“, tai, jo nuomone, sąlygoja dvi aplinkybės: 1) pasirinkimą siaurinančių suvaržymų buvimas; 2) savo galias teisėjas realizuoja tik sprenddamas konkrečias bylas.

Antrasis kriterijus yra daugiau ar mažiau aiškus – teisėjas savo legislatyvinėje veikloje yra apribotas konkrečiu atveju. Jis negali kurti normų, peržengiančių nagrinėjamo ginčo ribas, „jis negali jų [galių – *aut. pastaba*] panaudoti įdiegdamas plataus masto reformas arba naujus kodeksus“⁷⁰. Minėtą teisėjo, kaip kūrėjo, diskrecijos apribojimą H. L. A. Hartas pateikia kaip įrodymą, jog kuriančio teisėjo vaidmuo nesikėsina į demokratijos egzistenciją ir jos nepažeidžia. Toks teiginys pagrįstas tik iš dalies – net ir epizodiniai pažeidimai lieka pažeidimais, kita vertus, jie, nebūdami absoliutu (taisykle), nepaneigia paties demokratijos, valdžių padalijimo principo. Visgi teisėjo sutapatinimas su įstatymų leidėju yra pavojingas valdžių padalijimo principo atžvilgiu. Diskusijos kartojimas dėl „archajiško“ valdžių padalijimo, jo egzistavimo pagrįstumo nėra šio tyrimo tikslas, tačiau būtina pastebėti, kad ir pats H. L. A. Hartas

---

⁶⁸ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p. 57

⁶⁹ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 417

⁷⁰ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 418

pripažįsta teisėjo-kūrėjo vaidmens žalą, teisės kurti teisę suteikimą teisėjams vadindamas „kaina, kurią būtina sumokėti“⁷¹. Toks požiūris leidžia teigti, kad šioje vietoje susiduriame su principų balansavimu: teisingumo principas, kurio įgyvendinimui yra būtinas teisėkūros galių suteikimas, yra balansuojamas demokratinės valstybės bei valdžių padalijimo principų atžvilgiu. Nė vienas iš principų nėra paneigiamas, užtikrinama jų koegzistencija.

Primoji suvaržymų grupė dar labiau komplikuoja. H. L. A. Hartas teigia, kad teisėjas, realizuodamas savo teisėkūros galias, „negali to daryti savavališkai: jis turi vadovautis bendraisiais motyvais, pateisinančiais jo sprendimą; jis turi veikti taip, kaip sąžiningas įstatymų leidėjas, priimančias sprendimus pagal savo įsitikinimus ir vertybes“⁷². Keliami du reikalavimai (suvaržymai): pateisinimo ir sąžiningo įstatymų leidėjo vaidmens. Tai gana neapibrėžti suvaržymai. „Pateisinimo“ reikalavimas vėl gražina prie palyginimo su menininku – iš teisėjo reikalaujama kurti tai, kas patinka visuomenei (tačiau tai ne visada gali būti teisinga individo atžvilgiu). Toks pateisinimas būtų orientuotas į visuomenę, o teisėjas, susidūręs su potencialiai pritarimo nesulauksiančiu reguliavimu, siektų pasinaudoti savo diskrecija kiek įmanoma plačiau bei vadovautis politinės nuostatos argumentais priimdamas visuotinai naudingą sprendimą. Iš to kyla dar vienas „archajiškas“ klausimas, susijęs su kuriančio teisėjo diskrecijos ribojimu – teisės galiojimas *ex post facto*. Teisėjas analizuojamu atveju sukuria tai, ko nebuvo, ir pritaiko prieš tai buvusiems santykiams. H. L. A. Hartas tokį gan kritikuotiną taikymą pateisina pačiu sunkių bylų egzistavimu, kadangi, jo teigimu, tokios bylos yra visiškai nereglamentuotos ir negali būti vienokių ar kitokių teisėtų lūkesčių, todėl jie nėra ir pažeidžiami.

Galimas ir kitoks, potencialiai priimtinesnis reikalavimo „pateisinti“ interpretavimas. Pats paprasčiausias ir sunkiausiai paneigiamas pateisinimas yra tas, kuris išdėstomas (argumentuojamas) remiantis iš anksto bylos šalims žinomomis įstatymų leidėjo nustatytomis taisyklėmis (teisės normomis) bei jų aiškinimu. Normų aiškinimas savo galimą nelankstumą pateisinimo atžvilgiu kompensuoja autoritetu – išankstiniu informavimu ir normos leidėjo neabejotina diskrecija tokį reguliavimą priimti.

Apibendrinant galima teigti, kad teisėjas, kaip kuriantis subjektas, įsiveržia į kitų subjektų kompetencijos sritį, tai lemia būtinybę balansuoti konkuruojančius principus, o būtinybė maksimaliai pateisinti sprendimą sąlygoja neišvengiamą normų aiškinimo ir principų koegzistavimą argumentavime.

⁷¹ HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 421

⁷² HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997; p. 418

5.2. Teisėjas taikytojas

R. Dworkinas atsakymą apie teisėjo vykdomą veiklą pateikia analizuodamas patį sprendimo priėmimo procesą ir jį lemiančius veiksnius, kuriuos priskiria politinei arba teisminei valiai. Nors autorius ir teigia teisėjo veikloje nesant kūrybos, tačiau paties teisės atskleidimo nelaiko mechanine veikla, palieka skirtingų teisingų sprendimų priėmimo galimybę. Toks vertinimas susiduria su viena esmine problema, leidžiančia juo abejoti: konstatuojant teisės egzistavimą (pasireiškiantį kaip šalių teisės *per se*) ir teigiant skirtingų teisingų sprendimų galimybę, kartu yra teigiama ir skirtingų teisių egzistencija. Vadinasi, arba egzistuojanti teisė buvo nustatyta netinkamai – blogas mechanizmas, arba teisė yra tiesiog daugialypė – tam pačiam atvejui reguliuoti egzistuoja kelios normos. Tačiau toks problemos išaiškinimas nėra neginčytinas. Vadinamosios teisės, neturėdamos norminės išraiškos, savo esme yra artimesnės teisės principams nei normoms (tai liudija ir teiginiai, kad sprendimai sunkiose bylose „yra ir turėtų būti generuojami principo“⁷³). Šiuo pagrindu galima teigti, kad šios teisės argumentuojamos principų pagrindu, gali egzistuoti kartu ir konkuruoti nepaneigdamos viena kitos, tačiau balansuodamos ir tokiu būdu generuodamos sprendimus, kuriai iš jų turėtų būti taikoma pirmenybė atskiru atveju. Teismo diskrecija šioje vietoje pasireiškia nustatydamą balansą ir pateikdama sprendimą. Koegzistenciją patvirtina ir faktas, kad neretai priimami kompromisiniai sprendimai: reikalavimas tenkinamas tik iš dalies arba tenkinami abiejų šalių reikalavimai.

Kelių teisingų atsakymų galimybę savotiškai akceptuoja ir R. A. Posner'is. Jis pats teigia nesąs „ekstremalaus skepticizmo, skelbiančio, kad jokia išvada dėl būtinumo „negali būti kildinama iš esamos tikrovės prielaidos“⁷⁴, šalininkas. Analizuodamas neveikiančio laikrodžio pavyzdį, jis sprendimą (ką su juo daryti) laiko priklausomu nuo dviejų aplinkybių: nuo to, kas yra (laikrodis neveikia) ir to, kaip turėtų būti (laikrodžio funkcija yra laiko rodymas). Būtent to antrojo „yra“ problematiškumą „sudėtinguose teisiniuose santykiuose“⁷⁵ jis ir pabrėžia. Sudėtingame atvejyje tampa neaišku, kaip turėtų būti, tai yra neaišku, į kokią padėtį reikia pataisyti situaciją⁷⁶. Šioje vietoje iš loginio reguliavimo nustatinėjimo pereinama į vertybinę sritį, kuri dėl savo neapibrėžtumo gali

⁷³ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; 129psl.

⁷⁴ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 295

⁷⁵ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 295

⁷⁶ Apie pataisomąjį teisingumą plačiau: ⁷⁶ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 263-277

generuoti neapibrėžtą kiekį atsakymų, sudarydama prielaidas jų pagrindu priimti ir atitinkamai kelis galimus sprendimus.

Politinės nuostatos argumentai yra orientuoti į kolektyvinius tikslus. Principo argumentai – į teises. Tikslų gali būti labai daug – tai visiškai išlaisvina teisėją ir kartu jį visiškai supainioja (ir suvaržo). Teisėjas, neturėdamas tokių įrankių kaip įstatymų leidėjas, negali nei tinkamai įvertinti, nei formuoti politinės valios. Pažymėtina ir tai, kad teisėjas, besivadovaujantis politinės valios argumentais ir orientuodamasis į kolektyvinius tikslus, atsiduria konfliktinėje situacijoje su teisėjų nepriklausomumo principu. Teisėjas tampa visuomenės tikslų, kurie dažnai gali būti itin nepalankūs atskiriems individams, įkaitu. Leisdami teisėjams vadovautis šiais tikslais, rizikuotume sukurti teisėją „valstybininką“, kuris kiekvienu atveju gins valstybę – kaip esminių visuomenės tikslų atstovę. Būtent tokiais politinės nuostatos argumentais turėtų vadovautis ir riboti savo diskreciją teisėjas sudėtingose bylose konstatuojant tokią jo pareigą arba teisę.

Vadovaudamasis principo argumentu, teisėjas orientuojasi į asmenų teises ir jų atskleidimą. Principų akcentavimas artimas ir mūsų konstitucinei teisminei praktikai: 2007 m. spalio 24 d. nutarime⁷⁷ žodis „principas“ įvairiomis reikšmėmis naudojamas 27 kartus, 2007 m. birželio 7 d. nutarime⁷⁸ – 34, 2007 m. spalio 22 d. nutarime⁷⁹ – 69. Nors šie skaičiai nepretenduoja į visavertį statistinį tyrimą, bet parodo galimas tendencijas ir principų vaidmens svarbą. Tai parodo ir kreipimūsi į Konstitucinį Teismą pagrindų kiekybinė analizė: 2003 m. lapkričio mėn. – 2005 m. vasario mėn. laikotarpiu buvo paduoti 22 prašymai, kuriuose, be kita ko, prašoma nustatyti ir ginčijamų normų atitikimą teisingumo ar konstitucinės valstybės principams⁸⁰. Nutarimuose dažnai pabrėžiamas vienokio ar kitokio bylų sprendimo būdo pasirinkimo prieštaravimas ne politiniams tikslams ar interesams, bet būtent R. Dworkin'o akcentuojamiems teisės principams („Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų,

---

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo (Valstybės žinios, 2007-10-27, Nr. 111-4549);

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas dėl vaikų išlaikymo (Valstybės žinios, 2007-06-12, Nr. 65-2529);

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas dėl teisėjų valstybinių pensijų (Valstybės žinios, 2007-10-25, Nr. 110-4511);

⁸⁰ Pvz.: Vilniaus apygardos administracinio teismo 2004 rugpjūčio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I12-1160/2004

kitų konstitucinių principų nepaisymą.⁸¹). Argumentuojama būtent bendrųjų principų, o ne tikslų pažeidimu. Tokią argumentaciją sunkiose bylose siūlo ir R. Dworkin'as: „Mano paties nuomone, kaip esu sakęs anksčiau, jie [teisėjai – *aut. past.*] turėtų identifikuoti bendruosius principus, kurie sudaro pagrindą ir pateisina nusistovėjusią normą, ir tada pritaikyti šiuos principus bylai.⁸² R. Dworkin'o keliama visa apimančios teisės teorija labai artima H. Kelzen'o idėjai, neigiančiai spragų buvimą („vadinamosios teisės spragos“⁸³).

Šiuo požiūriu diskrecija visų pirma turi būti varžoma ne morale, kuri tarsi eliminuotų ir patį pasirinkimą, bet pačia teise, jos principais, kurie yra ne tiek ribojimas, kiek sprendimo ingredientas. Teisėjas taikytojas sunkiose bylose tam tikra prasme yra laisvesnis: jo poreikis pateisinti sprendimą yra mažesnis, nes to, kas objektyviai egzistuoja, pateisinti nereikia. Todėl šiuo atveju daugiau dėmesio argumentavime pasireiškia principų, o ne normų aiškinimo (kurių objektyvus egzistavimas yra vienas iš galimų pateisinimų teisėjui kuriant teisę) atžvilgiu.

5.3. Teisėjas atradėjas

Teisėjo nustatančio subjektines asmens teises ir jas taikančio bylai idėjai artimas spontaninėje tvarkoje⁸⁴ veikiantis teisėjas. Šis teisėjas teisės pats taip pat nekuria – remiasi jau egzistuojančia spontaninės tvarkos pagrindu susiformavusiomis normomis: „teisingo elgesio taisyklės, kurias nagrinėja teisininkas, priklauso tokiai tvarkai, apie kurią dabar teisininkas paprastai beveik nieko neišmano“⁸⁵. Ši citata pabrėžia jau nagrinėtą teisės integralumą – jų priklausymą tvarkai. Remiantis akcentuojama tvarkos ir sistemos svarba galima teigti, kad teisėjas tokioje koncepcijoje yra varžomas visų pirma teisės integralumo, o kartu ir teisės principų, kaip sistemą sąlygojančių, formuojančių elementų: „Teisinės sistemos dalys ne tiek derinamos tarpusavyje pagal visa apimančią bendrą sumanytą, kiek pamažu pritaikomos vien prie kitos nuosekliai atskiroms

---

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo (Valstybės žinios, 2007-10-27, Nr. 111-4549);

⁸² DWORKIN, Ronald. Hart's Postscript and the Character of Political Philosophy. *Oxford Journal of Legal Studies*, Volume 24, No. 1, 1-37, 2004; p. 5.

⁸³ KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002; p. 207.

⁸⁴ Apie spontaninę tvarką - HAYEK F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė* T. 1. Vilnius: Pradai, 1998;

⁸⁵ HAYEK F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė* T. 1. Vilnius: Pradai, 1998; p. 17.

problemoms spręsti taikant bendrus principus – t.y. principus, kurie dažnai eksplicitiškai net nėra žinomi⁸⁶.

Kitas šio požiūrio aspektas yra tas, kad juo neišvengiamai eliminuojama tiek pozityvių normų, tiek kitokiu pagrindu nustatyta t.y. „primesta“ tvarka. Teisėjo diskrecija suvokiant jo vaidmenį šiuo būdu yra išlaisvinama nuo norminio reguliavimo kaip ribojančio faktoriaus tiek, kiek jis nėra pažinimo produktas. Sunkių bylų teorijos atžvilgiu tai pasireiškia keliais aspektais: visų pirma, atmetant prievartines, sistemai ir prigimčiai svetimas teisės normas absoliutina principų taikymą: „Tiesą sakant, praktikuojantis teisininkas paprastai geriausiai atlieka savo užduotį tada, kai jis, kaip ir dera, tik nuosekliai taiko išmokus bendruosius teisės principus.“⁸⁷. Antras aspektas yra itin nepalankus sunkių bylų skyrimui ir praktiniam įgyvendinimui: jos akceptavimas sunkių bylų atskyrimą reglamentavimo kiekio pagrindu komplikuoja, nes reikalauja kiekvienos bylos reglamentavimo tikrinimo, o ir tokio tikrinimo atlikimas savotiškai tampa beprasmis, nes jo įtaka vėlesniam bylos sprendimui tampa minimali. Šis aspektas leidžia kelti klausimą dėl tokio požiūrio į teisinę sistemą ir teisėjo veiklą tinkamumo sunkių teorijai, nes jo įgalinimas verstų visas bylas traktuoti kaip vienodai sunkias. Būtent sunkias, nes sistema pati būdama sudėtinga negali generuoti lengvų bylų. Kaip opozicija tokioms pažiūroms būtų galima nagrinėti išimtinai pozityvistinėmis nuostatomis besivadovaujančio teisėjo veiklą, kuris reguliavimo trūkumu pasižyminčias bylas priskirtų lengvoms, o sureguliuotas bylos būtų laikomos lengvomis bylomis dėl silogistinio metodo įgalinimo priimant sprendimą.

Neatmetant nei vienos iš nagrinėjamų teisėjo veiklos vertinimo koncepcijų galima pastebėti, kad kaip „antrasis etapas“⁸⁸ jos pasižymi išskirtiniu pritaikomumu skirtingais pagrindais išskirtų sunkių bylų sprendimui: spontaninės tvarkos pagrindu veikiantis teisėjas jam suteikiamų galių ir keliamų reikalavimų pagrindu tinkamai galėtų spręsti teisės normomis sureguliuotas bylas; teisę kuriantis teisėjas, preziumuojant įstatymų leidėjo valią vadovautis politinės nuostatos argumentais dalyje bylų, sunkių savo pasekmėmis galėtų įgyvendinti keliamus uždavinius; teisėjas artikuluojantis asmenų subjektines teises ir jas taikantis yra universaliausias, tai nulemia ir jo patiriamų suvaržymų daugialypis pobūdis ir ne absoliutumas.

---

⁸⁶ HAYEK F. A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė T. 1. Vilnius: Pradai, 1998; p. 103.

⁸⁷ HAYEK F. A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė T. 1. Vilnius: Pradai, 1998; p. 105.

⁸⁸ Bylos sprendimo iš esmės etapas pripažinus ją sunkia

6. NORMŲ AIŠKINIMO IR PRINCIPŲ BALANSAVIMO SANTYKIS IR TEISINGUMAS

„Moralinių dorybių ir ydų kontekste teisingumas pripažįstamas kaip nešališkas standartas, teikiantis bendrą atskaitos tašką asmenų vertinimui.“⁸⁹ Bylų sprendimas kaip ir kiekvienas procesas nėra savitikslis. „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“⁹⁰. Būtent teisingumo vykdymo teisė ir pareiga akcentuojama kalbant apie teismus įvairių šalių pamatiniuose teisiniuose dokumentuose. Teisingumas pretenduoja, pasak R. A. Posner'io, į teisininkų „šventąjį Gralį“. Sprendžiant sunkias bylas, teisingumas atlieka dvi funkcijas: pagrindinę – veikia, ieškant sprendimo sunkioje byloje; ir šalutinę – esant normomis sureguliuotai bylai, leidžia identifikuoti netinkamą reguliavimą ir bylą priskirti sunkioms byloms. Problema kyla norint nustatyti, kas visgi yra tas teisingumas, kokias visuomenines vertybes, ginamus gėrius jis atspindi. R. A. Posner'is siūlo ieškoti ne metodų, kuriais vadovaujantis būtų galima sprendimą priimti, bet visų pirma nusistatyti pamatinį principą, normą. Iš esmės tai pasakymas, kad vykdant procesą būtina nusistatyti tikslą, kurio siekiama, kurio siekiant taikomi įvairūs metodai, o tas pagrindinis principas, norma (teisingumas) gali funkcionuoti kaip jų taikymo pagrįstumo ir tinkamumo indikatorius. Tokiu atveju galima kelti klausimą, koks lieka motyvavimo tikslas. Turint tikslą, žinant, kas yra teisingumas, pakaktų jį, o ne „išvalgius metodus“⁹¹ pritaikyti. Tokia galimybė susiduria su dviem esminiais keblumais:

- 1) teisingumo sąvoka yra sudėtinga, identifikavimas problematiškas, o tiesioginis jo taikymas dėl to tampa sunkiai įmanomas;
- 2) teismo sprendimas turi ne tik tinkamai išspręsti bylą, bet ir argumentuoti, kodėl byla išsprendžiama vienaip, o ne kitaip. Sprendimas, nors ir teisingas, tačiau nepriimtas visuomenės negali pilnavertiškai vykdyti stabilizavimo, moralinio pasitenkinimo, pasitikėjimo sistema didinimo funkcijų.

---

⁸⁹ NARBUTAITĖ, Nijolė. Ar J. Rawlso teisingumo teorija yra I. Kanto praktinės filosofijos interpretacija?. Logos, 43 numeris, 2005; p. 101

⁹⁰ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 263

⁹¹ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 263

Pirmasis sunkumas, su kuriuo susiduria teisingumas, kaip būdas spręsti sunkias bylas, reikalauja atskiro tyrimo norint tinkamai atsakyti į jo keliamus klausimus. Teisingumo sampratos pateikimas nepriklauso šio tyrimo tikslams bei objektui, todėl stengiantis kiek įmanoma abstrahuotis nuo diskusijos, kas yra teisingumas, nagrinėtinas dviejų apibendrinančių idealizuotų ir supaprastintų teisingumo modelių santykis su nagrinėjama tema: lygybės kriterijumi ir teisinio (norminio) pagrįstumo kriterijumi besivadovaujantis teisingumas (formalus teisingumas, teisingumo minimumas) ir materialiais teisingumo principais paremtas teisingumas, konstatuojantis silpnesnių visuomenės narių egzistavimą, lemiantį būtinybę pa(per)skirstyti visuomeninius gėrius. Nors šios teisingumo apibrėžimo pretenzijos neišsprendžia (ir nepretenduoja išspręsti) pirmosios problemos, jos įgalina universaliai (nepriklausomai nuo priimamos teisingumo sąvokos) analizuoti antrąją normų aiškinimo ir principų balanso santykio kontekste.

Formaliajam teisingumui Aristotelio pataisomojo teisingumo koncepcijos pagrindu galima priskirti šiuos principus: „(1) teisiniai paliepimai turi būti galimi vykdyti tų, kuriems jie adresuoti (2) jie turi vienodai traktuoti visus tuos, kurie yra panašioje padėtyje paliepimo atžvilgiu (3) jie turi būti vieši (4) turi egzistuoti procedūra, kaip nustatyti paliepimo įgyvendinimui reikalingus faktus.“⁹². Šių principų įgyvendinimas teisės normų aiškinimo ir principų balansavimo santykio kontekste yra daugiau formalaus pobūdžio, pasireiškia objektyvių elementų nustatymu. Šie principai funkcionuoja daugiau kaip tam tikras standartas, užtikrinantis teisingumą (arba jo minimumą).

Išvardinti principai iš esmės yra sietini ne su asmens veiksmais, bet su reguliavimo vertinimu. Toks pobūdis lemia esminį trūkumą: jie patys neįgalina išspręsti bylos, reikalauja papildomų elementų – reguliavimo. Reguliavimo turinys šių reikalavimų atžvilgiu yra svarbus tiek, kiek jis pasireiškia santykyje su reguliuojamu asmeniu (asmeniu, kurio veiksmai yra reguliuojami), bet lieka visiškai indiferentiškai vertinamas reikalaujamais, siūlomais, leidžiamais veikos modeliais. Kitaip tariant, svarbi yra tik reguliavimo forma, jos santykis su keliamais reikalavimais.

Pirmasis kriterijus – teisiniai paliepimai turi būti galimi vykdyti tų, kuriems jie adresuoti. Kaip pastebi R. A. Posner⁹³, šis reikalavimas yra dvilypis:

- 1) reikalauja faktinio reikalaujamų veiksmai įmanomumo;
- 2) reikalauja žinojimo apie reguliavimą.

Pirmu aspektu iš tikrųjų susiduriama visiškai ne su teise: tai fizikos, chemijos ir kitų mokslų pagrindu atliekamas reguliavimo teisingumo patikrinimas, neleidžiantis

---

⁹² POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 279

⁹³ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 279

reikalauti fiziškai neįmanomų dalykų (pvz., elgtis priešingai gravitacijos dėsniai). Klausimas kyla dėl pačios galimumo sąvokos. Jai priskyrimas ir morališkai (dėl asmens vidinio įsitikinimo) negalimus veiksmus, keliamas ne tik objektyvus, tačiau ir subjektyvus vertybinis reikalavimas reguliavimui. Net ir taip plačiai aiškinant negalimumą, susiduriama ne su teisės normomis, jų aiškinimu, bet su moralės klausimais, psichologija ir filosofija, kurios turi pateikti atsakymą, koks elgesys yra neįmanomas „psichologiškai“. Tačiau yra kitas negalimumo aspektas, kai žmogaus elgtis vienu ar kitu būdu neįgalina teisė: egzistuoja kolizinis reguliavimas, reikalaujantis prieštaraujančių elgesio modelių. Esant tokiam norminiam reguliavimui, jis negalės būti pripažįstamas teisėtu – vienas siūlomas elgesio modelis bus neįmanomas kito modelio atžvilgiu ir, atvirkščiai, reguliavimas siūlys du negalimus elgesio variantus, jis bus neteisingas. Tokia problema galima tik norminio reguliavimo atveju, nes normos (skirtingai nei principai) veikia „viskas arba nieko“⁹⁴ būdu. Situacija sprendžiama normų aiškinimo arba principų balansavimo būdu. Normos aiškinimas negali pakeisti normos esmės, todėl jo taikymas yra ribotas. Principai tuo tarpu įgalina spresti esamą situaciją.

Žinojimo apie teisinį reguliavimą reikalavimas (3 principas; antrasis reguliavimo įgyvendinimo galimumo pasireiškimo aspektas) taip pat sietinas su fiziniu, objektyviu galėjimu. Neabejotinai pats tinkamiausias to užtikrinimas – normos priėmimas ir jos viešas paskelbimas. Teisingumas šiuo požiūriu neabejotinai gali būti argumentuojamas normų pagrindu ir toks argumentavimas yra svaresnis už principinį, kuris gali pasiūlyti tik leidžiančią abejoti visuotinio pripažinimo ir suvokimo teoriją. Visgi tai neeliminuoja principinio argumentavimo iš argumentavimo proceso šiuo teisingumo aspektu visiškai. Susiduriant su atgaliniu normų veikimu (kai norma taikoma prieš ją atsiradusiems santykiams), principų balansavimo generuojami argumentai tampa būtini. Teisės taikymas *ex post facto* yra vienas esminių H. L. A. Hart'o ir R. Dworkin'o pozicijų išsiskyrimo pagrindų. R. A. Posner'is daro kompromisą šių abiejų požiūrių atžvilgiu teigdamas tiek „gryno atgalinio galiojimo retumą, tiek mišraus (negryno) galiojimo priimtinumą“⁹⁵. Toks požiūris grindžiamas teisėkūros pobūdžio aiškinimu, kuris nors ir orientuotas į ateitį, visgi remiasi praeities patirtimi. Tai iš esmės teisingas aiškinimas, nes labai retai kuriamos normos santykiui, kuris dar neegzistuoja, todėl net jei jis ir nebaudžia tiesiogiai už iki jo padarytas veikas, visgi „baudžia“ griaudamas visą tokios veikos „įdirbį“: pasiruošimą, investicijas, planus, lūkesčius.

---

⁹⁴ DWORKIN, Ronald. Rimas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004; p. 143-146

⁹⁵ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 279

Ketvirtasis formalaus teisingumo principas yra iš esmės procedūrinio elemento reikalavimas. Procedūra gali būti generuojama tiek principų, tiek teisės normų aiškinimo. Nė vienas iš elementų nepaneigia kito, tačiau užtikrina skirtingą procedūros aspektą: normos ir jų aiškinimas – pastovumą, prognozuotumą ir pasitikėjimą, o principai – universalumą ir lankstumą. Principo veikimas teisingo proceso atžvilgiu aktualus susidūrus su norminio reguliavimo trūkumu ir nepritaikomumu, kai to negali kompensuoti aiškinimas. Nors principas ir galėtų apimti visą procedūrinį reguliavimą, visgi jo ribojimas turėtų išlikti „neišvengiama blogybe“, nes platus taikymas iš esmės kirstųsi su trečiuoju formalaus teisingumo keliamu principu.

Trečiasis formalaus teisingumo reikalavimas siejamas su asmenų lygybės principu. Visų pirma reikia pažymėti, kad reikalaujama lygiai traktuoti ne visus, bet panašioje situacijoje esančius asmenis. Šioje vietoje akivaizdi logikos klaida, nes reikalaujama ne lygiai traktuoti lygius, o lygiai traktuoti panašius. Panašumas ne tik teigia artimumą vienas kitam, bet ir pabrėžia netapatumą. Netapatumo ignoravimas negali būti paaiškinamas. Kitą formalios lygybės problemą pabrėžia R. A. Posner'is teigdamas, kad kiekviena teisės sistema (net ir tobuliausia) negali užtikrinti neklystamumo sprendžiant sunkias bylas, o lygaus traktavimo reikalavimas (net ir lygių asmenų) neleisų sistemai taisyti savo klaidų⁹⁶.

Iš pateiktos analizės galima daryti išvadą, kad net ir formalaus teisingumo požiūriu negalima absoliutinant teigti, jog visos bylos yra lengvos ir galimos spręsti silogistinio normų taikymo metodo pagrindu. Nesant norminio reguliavimo net ir formaliuosius kriterijus galima tikrinti pripažįstamų teisės principų pagrindu.

Asmenų lygaus traktavimo klausimas glaudžiai siejasi su materialiuoju teisingumo aspektu. Objektyviai yra akivaizdu, jog žmonės nėra lygūs (iš čia ir reikalavimas panašius, o ne lygius traktuoti vienodai) visų privilegijų bei pareigų skirstymo požiūriu. Teigiama, kad prigimtinė nelygybė sąlygoja būtinybę taikyti skirtingas visuomeninių gėrių paskirstymo strategijas. Sunki byla, susidurdama su įstatymo leidėjo pateikiamo reguliavimo trūkumu (sutinkant su būtinybe tokioje byloje užtikrinti materialų teisingumą) suteikia teisėjui diskreciją priimti sprendimą dėl gėrio paskirstymo. Nesant tiesioginio detalaus reguliavimo turi būti pasitelkiamas normų aiškinimas ir principų balansavimas kaip bylos sprendimo priemonė. Bet kokiu atveju sprendimas turi siekti tinkamiausio visuomeninių gėrių paskirstymo. Alternatyvą dėl visuomeninių gėrių išaiškinimo ir paskirstymo, atmesdamas primityvius modelius (kiekvienam pagal

---

⁹⁶ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 280

nuopelnus; kiekvienam pagal poreikį; ir kt.), pateikia Richard W. Wright⁹⁷: analizuodamas J. Finnis'o poziciją, jis teigia, jog tiek Aristotelio, tiek Akviniečio minimas visuomeninis gėris dažnai suvokiamas klaidingai, pasak jo, visuomeninis gėris pasireiškia kaip kiekvieno asmens „harmoningas klestėjimas ir atitikimas visuomenėje“. Pagal tokią koncepciją teisingumas turėtų orientuotis ne į materialių vertybių teisingą paskirstymą, bet į asmens galimybių tinkamai save realizuoti užtikrinimą. Toks požiūris maksimaliai individualizuoja teismo vykdomą veiklą ir jam keliamus tikslus, individualizuoja teisingumą, atribodamas jį nuo materialios išraiškos, o tuo pačiu ir nuo galimybės pritaikyti visuotinį, objektyvų, tačiau ne tokį lankstų norminį reguliavimą bei jo aiškinimu pagrįstą sunkių bylų sprendimą. Objektyvizuoti šį individualizuotą bylos sprendimą įgalina filosofijos mokslas skirdamas dvi nelygybės formas: 1) disponuojama nelygybė; 2) nedisponuojama nelygybė. Nedisponuojama nelygybė kyla iš šių šaltinių: 1) prigimties; 2) auklėjimo sąlygų; 3) laisvės (skirtingų apsisprendimo būdų sąlygotų pirmųjų dviejų sąlygų)⁹⁸. „Už mėginimus pašalinti nedisponuojamas nelygybes visuomet tenka mokėti žmogiškumu ir teisingumu“⁹⁹, - šis teiginys teisingas, nes, priimant teiginį apie nelygybės, kuri yra nekintanti, galimumą, išskyla būtinybė gėrius skirstyti juos atimant iš kitų individų.

Alternatyvų požiūrį į principo dominavimą, siekiant ginti silpnesnius visuomenės narius ir tokiu būdu užtikrinant teisingą visuomeninių gėrių paskirstymą, galima pateikti remiantis R. A. Posner'io normos ir principo generuojamų sprendimų poveikiu asmens gynybai¹⁰⁰. Jis teisingai pažymi, kad objektyvi norma, o ne sunkiai nuspėjamas ir nuo teisėjo diskrecijos priklausomas principas tinkamiausiai gina silpnesnius individus. Norma, būdama objektyvi, garantuoja silpnesnio lygų traktavimą su stipresniu ju bent jau tuo aspektu, kad kelia vienodus reikalavimus abiem. Dažnai daroma klaida aiškinant, kad būtent individualizuotas principinis argumentavimas gali apginti silpnesnį, nes silpnesniu ju laikomos privilegijuotos visuomenės grupės, kurias privilegijos sulygina su likusia visuomenės dalimi arba netgi virš jos iškelia. Argumentavimas principais (taip pat ir sunkiose bylose) palieka labai siaurą ribą nuo personalinio teisingumo¹⁰¹. Atsiribojimas nuo norminio argumentavimo yra pavojingas dėl galimo šališkų sprendimų išlaisvinimo, formaliojo teisingumo (teisingumo minimumo) pažeidimo.

⁹⁷ WRIGHT, Richard W. The Principles of Justice. 75 Notre Dame Law review, 1859 (2000); p. 5

⁹⁸ ANZENBACHER, Arno. Filosofijos įvadas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992, p. 297

⁹⁹ ANZENBACHER, Arno. Filosofijos įvadas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992 p. 297

¹⁰⁰ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 267-269

¹⁰¹ Plačiau apie personalinio teisingumo ydingumą - POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 267 psl.

7. NORMŲ AIŠKINIMO IR PRINCIPŲ BALANSAVIMO PIRMENYBĖS KLAUSIMAS: KONFLIKTO SPRENDIMAS

Sunkiose bylose normos, jų aiškinimas žengia lygiagrečiai su principų balansavimu tiek vienas kitą papildydami, tiek konkuruodami ir teikdami skirtingus atsakymus. Sprendimas dėl principo ar normos aiškinimo pasirinkimo sunkiose bylose dažniausiai reiškia vienu ginamų vertybių išskelimą, tačiau kartu ir kitų atsisakymą. Teisės ginamos vertybės užima ypatingą vietą visuomenėje, būtent dėl to joms skiriamas išskirtinis dėmesys, joms užtikrinti funkcionuoja brangus ir didelis teisingumo vykdymo, teisėkūros, teisės laikymosi kontrolės aparatas. Vieno iš argumentavimo elementų atsisakymas atskirais atvejais šias vertybes pamina. Nors vieno ar kito instrumento dominavimas neišvengiamas, juos būtina kiek įmanoma racionaliau derinti.

Teisės normų aiškinimas ir principų balansavimas, gindami skirtingus gėrius, atsiduria konfliktinėje situacijoje. Ją galima prilyginti asmenų konfliktui, kur kiekvienas jų turi savo vertybes, atstovauja tam tikriems interesams ir yra pasiryžęs už juos kovoti. Teorinė ir praktinė filosofija, psichologijos mokslas aktyviai analizuoja galimas asmenų konfliktų sprendimo strategijas. Pagal analogiją jas galima pritaikyti ir teisės principų balanso bei normų aiškinimo santykiui.

Paprastai skiriamos penkios konfliktų sprendimo strategijos: rungtyniavimas (dar vadinamas konkurencija, laimėti – pralaimėti), prisitaikymas (dar vadinamas nuolaida, nuslopinimu), vengimas (dar vadinamas pasitraukimu, neveiklumu), kompromisas (dar vadinamas abipuse nuolaida, dalijimusi pusiau), bendradarbiavimas (dar vadinamas laimėti – laimėti).¹⁰²

Sunkių bylų atžvilgiu rungtyniavimas pasireiškė kaip vieno iš argumentavimo įrankių absoliutinimas eliminuojant kitą, o kartu ir vienu vertybių atsisakymas dėl kitų. Prisitaikymas (kalbant apie fiziškai neegzistuojančių kategorijų santykį tinkamesnė sąvoka – pritaikymas) sunkiose bylose gali pasireikšti plačiu teisės normų aiškinimu, leidžiančiu joms „pritaikyti“ prie teisės principų – teisės normos pačios savaime

---

¹⁰² AUTORIŲ KOLEKTYVAS, atsakingoji redaktorė Almonaitienė, Junona. Bendravimo Psichologija. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2001; p.177

neturėdamos tokio vertybinio svorio, gali prisitaikyti prie turinio požiūriu ne tokio lankstaus principų balansavimo rezultato, o principų balansavimas, neturėdamos griežtų formos reikalavimų, gali prisitaikyti prie netinkamo argumentavimo, nulemiamo normų, tačiau teikiančio teisingą sprendimą byloje. Vengimas savo esme nagrinėjamu klausimu yra tapatus rungtyniavimui. Jo skyrimas svarbus tik bendravimo psichologijai, principų balanso ir normų santykyje nesant valinio konfliktuojančių elementų pagrindo svarbi ne užimama pozicija (ji neegzistuoja), o rezultatas (šiuo atveju – vieno elemento paneigimas). Visi šie konflikto sprendimai nepriimtini teisės principų ir normų reguliavimo atžvilgiu, nes jų taikymo išdava – paminti teisingumo elementai.

Patogiausiu ginčų, daugumos kitų konfliktų sprendimo variantu dažnai laikomas kompromisas. Tačiau ar jis galimas, tinkamas teisės normų atveju? Kompromisas apibrėžiamas kaip:

„1. Priešingų nuomonių ar skirtingų interesų atstovų susitarimas, pasiektas abipuse nuolaida.

2. Atsisakymas savo pažiūrų, nuostatų dėl praktinės naudos“.¹⁰³

Kaip matoma iš pateikiamų apibrėžimų, jie abu kompromiso atveju reikalauja „nuolaidos“ arba „atsisakymo“. Vertinant teisės principų ir normų aiškinimo santykį, toks atsisakymas nėra leistinas ir toleruotinas. R. Simaitis, analizuodamas bylos šalių santykių teismo sutaikymo problemą, taip pat akcentuoja kompromiso apgaulingumą: „Kompromiso atveju dalis interesų lieka nepatenkinti.“¹⁰⁴. Analizuojamu atveju būtent dalis teisingumo interesų lieka nepatenkinti. Be to, būtina pabrėžti, kad kompromisinis atvejis reiškia ne vieno iš elementų, bet jų abiejų nuolaidas. Normos, R. A. Dworkin'o teigimu, veikia principu „viskas arba nieko“, todėl net menkiausias jų nuolaidos gali reikšti jų atsisakymą. Net ir dalinis principų balanso ribojimas taip pat gali sąlygoti nukrypimą nuo jo tikslų. Šiuo požiūriu kompromiso tarp teisės normų ieškojimas gali pasireikšti kaip pats blogiausias jų santykio sprendimo būdas.

Geriausiu konflikto sprendimo būdu laikomas bendradarbiavimas, pasireiškiantis konfliktuojančių šalių interesų derinimu, leidžiančiu patenkinti abiejų oponuojančių elementų siekius. Iš esmės nei normų aiškinimu, nei principų balansu nėra siekiama negatyvių elementų įtvirtinimo, ydingų sprendimų priėmimo. Tikslas tiek vienu, tiek kitu atveju indiferentiškas priemonei – teisingumas maksimalia įmanoma reikšme. Todėl ir jų bendradarbiavimas dauguma atvejų turi būti įmanomas. Psichologijos mokslo siūlomus

---

¹⁰³VYRIAUSIOJI ENCIKLOPEDIJŲ REDAKCIJA, atsakingasis redaktorius Kvietkauskas, V. Tarptautinių žodžių žodynas; Vilnius. 1985;

¹⁰⁴ SIMAITIS, Rimantas. Teisinis sutaikymas. Teisė, 52 numeris, 2004; p. 7

bendradarbiavimo įgyvendinimo etapus¹⁰⁵ galima modifikavus pritaikyti ir nagrinėjamų elementų santykio atžvilgiu:

1. Emocijų kontroliavimas. Visų pirma nagrinėjamu klausimu tai pasireiškia kaip kategoriško absoliutinimo (vieno iš metodų) atsisakymas suvokiant abiejų svarbą.
2. Sprendimo taisyklių nustatymas. Sunkių bylų atveju pagrindinės santykio sprendimo taisyklės yra pats bylų išskyrimo klausimas (kokiais pagrindais bylos skiriamos) ir sprendimo būdo (diskrecijos, jos masto, prielaidų ir santykio įvardijimas).
3. Interesų, pozicijų identifikavimas. Jis pasireiškia interesų nustatymu ir įmanomų bendrų sąlyčio taškų pateikimu identifikuojant ginamus gėrius, teisingumo siekį.
4. Galimų variantų nustatymas. Tai galimų santykio generuojamų variantų nustatymas, aptarimas, probleminių aspektų identifikavimas.
5. Sprendimo priėmimas. Jis pasireiškia galutinio sprendimo priėmimu sunkioje byloje.

Aptarti sprendimo etapai įgalina nuosekliai įvertinti situaciją sunkioje byloje. Kartu jie žymi ir esminius argumentavimo momentus. Atsakymai dalies etapų atveju yra teisėjo pasiteisinimai ir pagrindimai, kodėl priimtas toks sprendimas vienoje ar kitoje vietoje pasirenkant reguliavimą.

Sprendžiant konfliktą, santykius tarp dviejų elementų, svarbi yra ir jų padėtis vienas kito atžvilgiu. Normos ir principai yra glaudžiai susiję elementai, ypač šiuolaikinėje teisėje, kur įstatymų leidėjas dažnai leidžia principams išsiskverbti per „tarnybinį įėjimą“¹⁰⁶. Iš esmės diskusiją galima plėtoti „vištos ir kiaušinio“ klausimo pavyzdžiu, klausiant, kas atsirado pirmiau. Akceptuojant normų egzistavimą ne vien tik rašytiniu pavidalu (sutinkant, kad normos egzistuoja anksčiau negu jos buvo pirmą kartą užrašytos), šis klausimas tampa sunkiai nuspėjamas. Principai pasižymi bendru pobūdžiu, tačiau tai nepagrindžia teiginio apie jų pirmesnę atsiradimą. Jie galėjo formuotis tiek indukcijos metodu išvedant principus iš normų, jų sistemų, tiek ir normos gali būti laikomos dedukuotomis iš esminių principų, kaip detalizuojantys juos elementai. Be to, svarbus ir klausimas, kas vienus ar kitus principus bei normas daro teisinius. Glaudus šių elementų ryšys dar kartą patvirtina kompromiso galimybę: nepaisant to, kokį atsakymą

---

¹⁰⁵ AUTORIŲ KOLEKTYVAS, atsakingoji redaktorė Almonaitienė, Junona. Bendravimo Psichologija. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2001; p. 178

¹⁰⁶ POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004; p. 267

pateiktų kilmės klausimas, akivaizdu, kad teisingas normos aiškinimas negali supriešinti jos su principų balansu. Produktas negali prieštarauti elementui, iš kurio jis yra kildinamas, o normas ir principus vienaip ar kitaip sieja kilmės ryšys.

Sutinkant su sunkių bylų egzistavimu ir būtinybe lygiagrečiai taikyti principų balansavimo rezultatą bei normų aiškinimą, ne tik paneigiama silogistiniu metodu pagrįsta sprendimo galimybė sunkiose bylose, bet jo taikymas lengvose bylose tampa įmanomas ir būtinas siekiant teismams keliamų reikalavimų optimalaus užtikrinimo.

IŠVADOS

Neabejotina, kad pats sunkių bylų institutas perspektyvus praktiniu požiūriu ir jo analizė tikslinga, o vienareikšmiškas atsakymas į normų aiškinimo ir principų balansavimo santykį yra lemiamas subjektyvių įsitikinimų. Visgi, nors vienareikšmiška nuomonė ir neegzistuoja, galima daryti apibendrinančias išvadas.

1. Sunkios bylos turi būti atskiriamos dėl dviejų esminių aspektų: pirma, egzistuojančios bylos yra nevienalytės; antra (tai lemia pirmasis faktorius), siekiant teisės tikslų įgyvendinimo, operatyvumo ir efektyvumo, skirtingoms byloms turi būti pritaikomos skirtingos procedūros.
2. Sunkių bylų atskyrimas yra kertinė šio teorinio konstrukto problema, trukdanti jos absoliučiam pritaikomumui praktikoje. Tačiau apibendrinant galima teigti, kad aptarti metodai (masto, reguliavimo apimties) daugeliu atvejų generuoja vienodą atsakymą dėl bylos sudėtingumo. Taip pat darytina išvada, kad tiek principinio, tiek ir normų aiškinimo pradžia yra jau pačiame atskyrimo procese. Sunkios bylos gali būti skiriamos įvairiai pasireiškiančio norminio reguliavimo trūkumo arba bylos pasekmių sunkumo pagrindais.
3. Plintantis, nors ir atsargus, sunkių bylų atskyrimo praktinis pritaikymas tik dar kartą patvirtina būtinybę toliau analizuoti šį institutą. Visgi pritaikomumas norminiu lygmeniu įtvirtinamas ne turinio ir argumentacijos, bet instituciniu aspektu; tai yra ydinga įvertinant aplinkybę, kad vien aukštesnės institucijos dalyvavimas bylos sprendime nebūtinai užtikrina sprendimo kokybę.
4. Būtina nustatyti teisės ribas kiekvienoje byloje norint išvengti begalinio argumentavimo ir ne bylų priskyrimo sunkioms byloms atvejų.
5. Teisėjas, įgyvendindamas savo diskreciją, nagrinėjamos temos požiūriu svarbus trim aspektais: jis gali sąlygoti bylų išskyrimą; gali priskirti bylą vienai iš kategorijų; po priskyrimo disponuoja diskrecija nustatydamas principinio ir norminio argumentavimo balanso santykį. Tačiau teisėjo diskrecija nėra absoliuti – ją varžo išorės ir vidaus faktoriai.

6. Normų aiškinimo ir principų balanso santykis yra tiesiogiai priklausomas nuo teisėjo diskrecijos pagrindu pasirenkamo vyraujančio teisingumo vertinimo: formaliojo teisingumo pasirinkimas lemia normų aiškinimo, o materialiojo – principų vyravimą, tačiau neįtvirtina nė vieno iš jų absoliutaus dominavimo.
7. Kompromisas normų aiškinimo ir principų balansavimo santykyje yra kritikuotinas dėl to, kad savo esme sunaikina abu šiuos elementus. Siekiant optimalaus normų aiškinimo ir principų balanso santykio sunkiose bylose, būtinas jų bendradarbiavimo užtikrinimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Valstybės žinios, 2002, Nr.42 (*atitaisymas*));
3. Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr.37-1341, Valstybės žinios, 2002, Nr.46 (*atitaisymas*));
4. Vokietijos Federacinės Respublikos Civilinis kodeksas (Federal Law Gazette [*Bundesgesetzblatt*] I p. 42, 2909; 2003 I p. 738);

Specialioji literatūra

Knygos, vadovėliai

1. DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004;
2. DWORKIN, Ronald. Teisės imperija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005;

3. HART, H. L. A. Teisės samprata, Vilnius: Pradai, 1997;
4. POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004;
5. HAYEK F. A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė T. 1. Vilnius: Pradai, 1998;
6. KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002;
7. ANZENBACHER, Arno. Filosofijos įvadas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992;
8. LAUŽIKAS, Egidijus. MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. Civilinio Proceso teisė. I Tomas. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003;
9. BARAK, A. Judicial Discretion. London: New Haven & London, 1989;
10. MILSOM, S. F. C. Historical Foundations of the Common law. London: Butterworths & Co, 1969;
11. HUNT, A. Reading Dworkin Critically. Oxford: Berg Publishers inc., 1992;
12. VAIŠVILA, Alfonsas. Teisės teorija. Vilnius: Justicija, 2000;
13. AUTORIŲ KOLEKTYVAS, atsakingoji redaktorė Almonaitienė, Junona. Bendravimo Psichologija. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2001;

Straipsniai

1. HUTCHINSON, Allan C. ir WAKEFIELD John N. Hard Look at 'hard cases': the nightmare of a noble dreamer. Oxford Journal of Legal Studies, Volume 2, 1982;
2. DWORKIN, Ronald. Hart's Postscript and the Character of Political Philosophy. Oxford Journal of Legal Studies, Volume 24, No. 1, 2004;
3. HUTCHINSON, Allan C. The Role of Judges in Legal Theory and The Role of Legal Theorists in Judging (or 'Don't Let The Bastaraches Grind You Down'). Alberta Law Review, Volume 39, 2001;
4. CORLETT, J. Angelo. Dworkin's empire strikes back!. Statute Law Review, Volume 21, Number 1, 2000;
5. HERRERO, Mariano Magide. Judicial interpretation: Hart and European Legal Reasoning. Statute Law Review, Volume 20, Number 2, 1999;
6. WRIGHT, Richard W. The Principles of Justice. 75 Notre Dame Law review, 1859 (2000);
7. HIMMA, Kenneth Einar. Judicial Discretion and the Concept of Law. Oxford Journal of Legal Studies, Volume 19; Oxford University Press, 1999;

8. HIMMA, Kenneth Einar. Trouble in Law's Empire: Rethinking Dworkin's Third Theory of Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, Volume 23, No. 3; 345-377, 1999;
9. HERRERO, Mariano Magide. Judicial Interpretation: Hart and European Legal Reasoning. *Statute Law review*, Volume 20, number 2, 1999;
10. GUMBIS, Jaunius. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris. *Teisė*, 52 numeris, 2004;
11. GUMBIS, Jaunius. Teisinė diskrecija: socialinis požiūris. *Teisė*, 52 numeris, 2004;
12. SIMAITIS, Rimantas. Teisinis sutaikymas. *Teisė*, 52 numeris, 2004;
13. NEKROŠIUS, Vytautas. Kasacija Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese. *Justitia*, 4(62), 2006;
14. NARBUTAITĖ, Nijolė. Ar J. Rawlso teisingumo teorija yra I. Kanto praktinės filosofijos interpretacija?. *Logos*, 43 numeris, 2005.

Žodynai

1. VYRIAUSIOJI ENCIKLOPEDIJŲ REDAKCIJA, atsakingasis redaktorius Kvietkauskas, V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985;
2. VYRIAUSIOJI ENCIKLOPEDIJŲ REDAKCIJA. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 199;
3. DUMČIUS, J., KUZAVINIS, K., MIRONAS R. *Lectiones Latinae*. Vilnius, 1969.
4. BITINAITĖ, V. Mokomasis anglų ir lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. Vilnius: Eugrimas, 2002;
5. SMITH, William George. *The Oxford dictionary of English proverbs*. Oxford: Clarendon Press, 1970;

Praktinė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo (Valstybės žinios, 2007-10-27, Nr. 111-4549);

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas dėl vaikų išlaikymo (Valstybės žinios, 2007-06-12, Nr. 65-2529);
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas dėl teisėjų valstybinių pensijų (Valstybės žinios, 2007-10-25, Nr. 110-4511);
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas Dėl atsisakymo nagrinėti prašymo dalį ir dėl prašymo dalies grąžinimo pareiškėjui (Valstybės žinios, 2007-07-10, Nr. 76-3019);
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo 2006 m. kovo 5 d. nutarimas dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo (Valstybės žinios, 2006-03-31, Nr. 36-1292);
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 17 d. nutartis civilinių byloje *UAB "Alviga" v. UAB "Žiemys"*, Nr. 3K-3-172/2008, kat. 114.11; 123.6;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinių byloje *dėl turtinės ir neturtinės žalos priteisimo*, Nr. 3K-3-164/2008, kat. 114.11; 116.1; 123.2;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinių byloje *dėl pirkimo-pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia*, Nr. 3K-3-306/2007, kat. 21.4.2.6; 21.4.2.7; 42.8; 45.6; 106.6; 123.6;
9. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2004 rugpjūčio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I12-1160/2004
10. Court of appeals of New York 1889 m. *Riggs v. Palmer* Civilinė byla 115 N.Y.506

Kita medžiaga

1. KŪRIS, Egidijus. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Seimo Kronika, Nr. 13 (219), 2002 05 13;

SANTRAUKA

Modernėjanti visuomenė ir intensyvėjantys asmenų tarpusavio santykiai kelia vis didesnius reikalavimus teisei ir teisinėms sistemoms. Visuomeninių santykių įvairovė lemia vis sunkiau išsprendžiamų ginčų patekimą į teismus, o santykių gausa, sąlygojanti ginčų gausą, yra vis didesnė teismų apkrovos priežastis. Tuo tarpu tikslai ir uždaviniai keliami ginčus sprendžiantiems subjektams nekinta: bylos turi būti sprendžiamos tiksliai, tinkamai ir, ne mažiau svarbu, operatyviai.

Šioje sudėtingoje situacijoje teisės mokslas verčiamas ieškoti būdų, kaip nebloginant kokybės, be papildomų resursų pasiekti adekvačius, operatyvius rezultatus. Viena iš galimybių – sunkių ir lengvų bylų atskyrimas. Toks skirstymas leidžia atlikti esminį resursų, naudojamų bylų sprendimui, perskirstymą, kurio metu nepagrįstai nuoseklus, bereikalingais etapais apkrautas lengvų bylų sprendimas supaprastinamas. Jam nepagrįstai skirti sprendimo intelektualiniai resursai perkeliama į sudėtingų bylų sprendimą.

Bylų grupavimas ir skirtingų procedūrų taikymas jų sprendimui nors ir gali palengvinti bylų sprendimą, visgi susiduria su sunkumais praktiniame taikyme. Būtina nustatyti ir apibrėžti tokio skyrimo galimybes, leistinumą, principų ir normų aiškinimo santykį skiriant bylas. Kitas esminis momentas – pačių bylų sprendimas. Pripažįstant jų skirtumus ir skirtingumą joms taikomų sprendimo būdų, būtina atsakyti, kokie yra tie būdai. Lengvų bylų atveju nesunkiai sutariama dėl silogistinio normų taikymo ir jo generuojamų atsakymų priimtimumo. Tuo tarpu sunkiose bylose išlieka neišvengiama būtinybės spręsti normų aiškinimo ir principų balansavimo santykio problemą.

Santykis aptartinas įvairiais aspektais: universaliai įvertinant įvairias teisingumo, teisėjo vaidmens teorijas, koncentruojantis į paties santykio esmę ir jo modelių bei nustatymo metodų taikymo galimybes.

SUMMARY

Sophisticated society, more and more intensive public interecine relations causes bigger requirements for law and legal systems then in the past. The variety of public relations determines that complicated disputes reach courts, and abundance of the disputes is the reason of great courts'load. However, aims and requirements for the judging persons stay the same: cases must be decided in specific way, duly and , what is of not less importance, fast.

In this complicated situation legal doctrine is forced to look for ways how to receive adequate, fast results without reduce in quality and additional resources. Separation of hard and easy cases is one of the ways out. Such separation allows execute essential allocation of resources where unreasonably detailed, containing unnecessary phases judgment of easy cases is simplified. Intellectual resources unreasonably dedicated to this process are transferred to the judgment of hard cases.

Even when grouping and usage of different procedures can simplify judgment, it faces difficulties when used in practice. It is necessary to describe possibilities, admissibility of such a separation, describe relation between norms and principles when separating hard and easy cases. One more critical moment – decision of hard cases itself. When agreeing on differences between these cases and on different applicable procedure it is necessary to answer what are these procedures. In the occasions of easy cases it is wildly agreed that syllogistic application of norms is sufficient to generate acceptable decisions. Meanwhile, in hard cases exist unavoidable necessity decide problem of relation between explanation of norms and balance of principles.

Relation is interesting in various aspects: when universally evaluating justice, judge role theories and also when describing relation itself – describing its models and finding methods. Title of this magistrate paper is “Hard cases: proportion and problematic of interpretation of norms and balance of principles”.